

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Үн.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОЕВИЧ

**ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ
ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

**юримдик фанлари доктори (DSc) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

**Юридик фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати
мундарижаси**

Оглавление автореферата диссертации доктора наук (DSc)

Contents of the Doctoral (DSc) dissertation abstract

Мусаев Бекзод Турсунбоевич

Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини ҳуқуқий
тартибга солишни такомиллаштириш 3

Musaev Bekzod Tursunboevich

Improving the legal regulation of labor relations in private international law.....35

Мусаев Бекзод Турсунбоевич

Совершенствование правового регулирования трудовых отношений
в международном частном праве 61

Эълон қилинган илмий ишлар рўйхати

Список опубликованных научных работ
List of published scientific works.....66

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОЕВИЧ

**ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ
ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.03 – Фуқаролик ҳуқуқи. Тадбиркорлик ҳуқуқи.
Оила ҳуқуқи. Халқаро хусусий ҳуқуқ

**юримдик фанлари доктори (DSc) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фан доктори (Doctor of Science) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2021.3.DSc/Yu176. рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация иши Ўзбекистон Республикаси Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифасида (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) ва «ZiyoNET» Ахборот таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий маслаҳатчи:

Рўзиев Рустам Жабборович,
юридик фанлар доктори, профессор

Расмий оппонентлар:

Раҳмонова Иллуфар
Ходжи-Ахбаровна,
юридик фанлар доктори, доцент

Абдурахмонова Хосният
Бахтиёржон қиз,
юридик фанлар доктори, доцент

Аҳмедов Азизхон Дилшодович,
юридик фанлар доктори

Етакчи ташкилот:

Ўзбекистон Республикаси Судьялар
олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар
олий мактаби

Диссертация химоваси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги Илмий даражалар берувчи DSc.07/30.12.2019.Уч.22.01 рақамли илмий кенгашнинг 2021 йил 30 октябрь соат 10-00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36, факс: (99871) 233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (988-рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент шаҳар, Сайилгоҳ кўчаси, 35-уй. Тел.: (99871) 233-66-36).

Диссертация автореферати 2021 йил 15 октябрда тарқатилди.

(2021 йил 15 октябрдаги 12-рақамли реостр баёниомаси)

И.Р. Рустамбеков

Илмий даражалар берувчи Илмий
кенгаш раиси, юридик фанлар доктори,
профессор

Д.Ю. Хабибуллаев

Илмий даражалар берувчи Илмий
кенгаш котиби, юридик фанлар
номзади, профессор

С.С. Гулматов

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш ҳузуридаги Илмий семинар
раиси, юридик фанлар доктори,
профессор

КИРИШ (юридик фанлари доктори (DSc) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда 2020 йил ўрталарига келиб COVID-19 пандемияси сабабли давлатларнинг иқтисодийети учун алоҳида муҳим ўрин тутган ишчи кучи ҳаракати ва ташқи меҳнат миграцияси соҳасида ҳам жиддий чекловларнинг ўрнатилиши ушбу соҳаларни рақамлаштириш ва виртуал меҳнат институтини ривожлантириш орқали фуқароларнинг меҳнат ҳаракатчанлигини таъминлашнинг янгича шакллари ишлаб чиқишни долзарб этиб қўйди. Халқаро ҳисоб-китобларга кўра, 2020 йилда дунёда 281 миллионга яқин халқаро муҳожир бўлган, бу дунё аҳолисининг 3,6 фоизига тўғри келади¹. Халқаро Меҳнат Ташкилоти (ХМТ) маълумотларига кўра, дунёда масофадан ишлаётганлар сони 17 %ни ташкил этади, Япония ва АҚШда эса бу кўрсаткич деярли 40 %га етди². Ушбу рақамлар, миллий даражада халқаро хусусий ҳуқуқий нормаларни такомиллаштириш, меҳнат миграция жараёнларини рақамлаштириш, виртуал меҳнат мигрантлари ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган янада самарали механизмларни ишлаб чиқиш лозимлигини кўрсатади.

Жаҳонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини шартномавий тартибга солиш, виртуал меҳнат миграциясини ҳуқуқий асосларини яратиш, меҳнат мигрантларининг ҳуқуқларини халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилиш воситаларини кенгайтириш, бандлик соҳасида нодавлат тузилмалар ваколатларини кенгайтириш, уларга қўйилган талабларни унификация қилиш, меҳнат миграциясини бошқаришга «сунъий интеллект» технологияларини татбиқ қилиш, меҳнат муносабатларига тарафларнинг эрк мухторияти тамойили (*«lex voluntatis»*)ни татбиқ қилишнинг қонунчилик асосларини яратиш масалаларига муҳим илмий-амалий аҳамият касб этадиган тадқиқот йўналиши сифатида алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Республикамизда хорижий давлатларда меҳнат қилаётган фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, уларга зарур ҳуқуқий, ижтимоий, ахборот-маслаҳат ёрдами кўрсатиш ва моддий қўллаб-қувватлаш, «Рақамли Ўзбекистон — 2030» стратегияси доирасида меҳнат миграция жараёнларига ахборот технологияларини кенг татбиқ қилиш, хорижий мигрантларнинг кириб келишига танловга оид ёндашувга асосланган дифференциялаштирилган иммиграция сиёсатини юритиш, чет эллик мутахассислар томонидан меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун қулай шароит яратиш бўйича кенг қамровли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. «Хорижий мамлакатлардаги Ўзбекистон меҳнат мигрантларига хизмат кўрсатиш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини самарали ҳимоя қилиш тизимини тубдан ривожлантириш, ХМТ билан ҳамкорликни кенгайтириш, хорижга ташкиллаштирилган меҳнат миграциясига кетаётган фуқароларни рағбатлантириш тизимини жорий қилиш»³ масалалари аҳоли

¹ <https://www.un.org/development/desa/pd/>; <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>.

² <https://www.ilo.org>

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 февралдаги ПФ–6155-сон «2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили»да амалга

бандлигини таъминлаш ва меҳнат мигрантларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш устувор вазифа этиб белгиланган бўлиб, мазкур вазифалар ушбу соҳадаги қонунчиликни халқаро стандартлар асосида такомиллаштиришни долзарб этиб белгиламоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси (1995), Фуқаролик кодекси (1995, 1997), Ўзбекистон Республикасининг «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги ЎРҚ–501-сон (2018), «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги ЎРҚ–598-сон (2019), «Аҳоли бандлиги тўғрисида»ги ЎРҚ–642-сон (2020) қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва уларнинг оила аъзоларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чоралари тўғрисида»ги ПФ–5785-сон (2019) Фармони, «Ўзбекистон Республикаси ҳудудида хорижий давлатларнинг малакали мутахассислари томонидан меҳнат фаолиятини амалга ошириши учун қулай шарт-шароитлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ–4008-сон (2018) ва «Ўзбекистон Республикасининг ташқи меҳнат миграция тизимини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги ПҚ–3839-сон (2018) қарорлари ва мавзуга оид бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги. Мазкур тадқиқот республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналишига мос келади.

Диссертация мавзуси бўйича хорижий илмий тадқиқотлар шарҳи¹. Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини тартибга солиш ва меҳнат миграцияси масалаларига оид илмий тадқиқотлар дунёнинг етакчи илмий марказлари ва университетларида, жумладан, The London School of Economics and Political Science (Буюк Британия), University of Leuven (Белгия), University of Warsaw (Польша), University of Leicester (Буюк Британия), The University of Gothenburg (Швеция), Ludwig-Maximilians-University of Munich (Германия), National Graduate Institute for Policy Studies (Япония) ва Central European University (Венгрия), О.Е. Кутафин номидаги Москва давлат университети (Россия), Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университетида (Ўзбекистон) олиб борилмоқда.

Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини тартибга солиш соҳасида жаҳонда олиб борилган тадқиқотлар натижасида қатор, жумладан, қуйидаги илмий натижалар олинган: халқаро меҳнат муносабатларини

оширишга оид давлат Дастури тўғрисида»ги Фармони // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 04.02.2021 й., 06/21/6155/0082-сон.

¹ Қаранг: www.lse.ac.uk; www.kuleuven.be; www.en.uw.edu.pl; www.wisc.edu; www.gu.se; www.en.unimuenchen.de; www.grips.ac.jp; www.ceu.edu; www.msal.ru ва бошқа манбалар.

тартибга солувчи ҳуқуқий манбалар таснифланган ва меҳнат шартномасига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни аниқлаш мезонлари асослантирилган (Ludwig-Maximilians-University Munich), меҳнат муносабатларига тарафларнинг эрк мухторияти тамойили («*lex voluntatis*»)ни татбиқ қилиш шартлари асослантирилган (University of Leuven), халқаро хусусий ҳуқуқда ходимлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий механизмлари ишлаб чиқилган ва эрк мухторияти тамойили («*lex voluntatis*»)ни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг камчиликлари исботланган (The London School of Economics and Political Science), халқаро хусусий меҳнат муносабатларини коллизия ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш йўналишлари асослантирилган (Central European University), меҳнат соҳасидаги халқаро ҳуқуқий ҳужжатларнинг самарадорлигини ошириш йўллари ва ушбу соҳадаги ҳуқуқий ҳужжатларни унификация қилиш зарурияти асослантирилган (Москва давлат университети), ХМТ ва унинг меҳнат соҳасидаги ҳуқуқий нормаларини миллий қонунчиликка имплементация қилиш зарурати исботланган (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети).

Дунёда халқаро хусусий меҳнат муносабатларининг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш бўйича, жумладан, халқаро хусусий меҳнат шартномасига нисбатан эрк мухторияти («*lex voluntatis*») тамойилини татбиқ қилиш; суд томонидан меҳнаткаш-мигрантларнинг ҳуқуқларини коллизия нормаларни қўллаш орқали ҳимоя қилиш; халқаро меҳнат миграциясини минтақавий ва универсал даражада тартибга солишда ҳуқуқни унификация қилиш, виртуал меҳнат миграциясининг ҳуқуқий ва иқтисодий асослари, миграция жараёнларига «сунъий интеллект» технологияларини татбиқ қилиш, меҳнат миграция жараёнларини рақамлаштириш йўналишларида илмий тадқиқотлар ўтказилмоқда.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий таҳлили, мазкур муносабатларга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашнинг тарихий ва замонавий усуллари, виртуал меҳнат миграцияси, шунингдек халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солиш бўйича халқаро стандартлар ва хорижий давлатларнинг тажрибалари мамлакатимизда мустақил тадқиқот объекти сифатида ўрганилмаган.

Миллий ҳуқуқшунос олимларимиз Ҳ.Р. Раҳмонқулов, С.С. Гулямов, И.Р. Рустамбеков, Б.Б. Самархўжаев, Т.А. Умаров, В.Ё. Эргашев, Ю.Турсунов, С. Ҳамраев, М.М. Мамасиддиқов, Н.Х.-А.Раҳмонқулова, Ш.Исмоиловларнинг¹ тадқиқот ишларида Ўзбекистон Республикасида меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солишнинг айрим жиҳатлари, сунъий интеллектни ҳуқуқий тартибга солиш, интернет тармоғида фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш, турли давлатларда чет эл фуқароларининг шахсий қонуни, уларнинг

---

¹ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган

Ўзбекистон Республикасидаги халқаро хусусий ҳуқуқий мақоми, чет эл фуқароларининг Ўзбекистондаги ва Ўзбекистон фуқароларининг хорижий давлатлардаги ҳуқуқ ва муомала лаёқати каби жиҳатлари ўрганилган бўлса, ҳуқуқшунос олимлар Г.А.Маткаримова, С.Ишанходжаев, Л.Исоқов, И.Б.Самиев, Н.Носырова, Л.П.Максакова, Х.Холикова, Ш.Ю.Салимов, Ж.Расуловлар томонидан меҳнаткаш-мигрантлар ҳуқуқларини химоя қилишнинг халқаро-ҳуқуқий масалалари, миграция жараёнларини бошқариш, ушбу соҳадаги давлат бошқарувини такомиллаштириш, чет элликларнинг ҳуқуқий ҳолатининг халқаро оммавий-ҳуқуқий жиҳатлари, меҳнаткаш-мигрантларнинг халқаро ҳуқуқий мақоми, халқаро меҳнат миграцияси ва уни халқаро ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ масалалари юзасидан илмий тадқиқотлар олиб борилган¹.

Қайд этиш лозимки, мамлакатимизда меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солиш, ушбу жараёнларни рақамлаштириш, виртуал меҳнат миграцияси, коллизия боғловчилар тизими ва уларни миллий қонунчиликда қўллашнинг ўзига хослиги каби мавзуларда тадқиқотлар олиб борилмаган.

Ушбу масала билан Ғарбий Европа ва АҚШ давлатларининг халқаро хусусий ҳуқуқ ва халқаро меҳнат ҳуқуқи соҳасидаги мутахассислари R. Blanpain, M. Franzen, G.A. Johnston, U. Grušić, L. Suepston, Dirk Vanheule, G. Novelli, G.J. Simson, Friberg Jon Horgen, M. Collyer, D. Bartram, N. Kartikasari, I. Szaszy, García-Muñoz Alhambra, Izabella Majcher, Ibrohim Soysüren ва Mixaela Nedelcu, A. Beduschi, L. McGregor ҳамда бошқаларнинг асарларида халқаро меҳнат муносабатларини тартибга солувчи халқаро ҳуқуқий манбалар, ушбу муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш усуллари, халқаро хусусий меҳнат муносабатларига нисбатан эрк мухторияти («*lex voluntatis*») тамойили, виртуал меҳнат миграцияси ва уни ҳуқуқий тартибга солиш, миграция жараёнларини рақамлаштириш каби масалалар асослаб берилган².

М. Богуславский, М. В. Лушникова, Д. К. Бекашев, И. Я. Киселев, Л. П. Ануфриева, Н. Л. Лютов, И. В. Шестерякова, Н. А. Хаустова, К. Б. Ибраева, М. А. Андрианова, Н. П. Зинченко, Р. Ш. Давлетгильдеев, В. Е. Подшивалов, Т. Б. Русакова, В. И. Миронов, Л. А. Ведерникова, М. А. Батурьян, В. Р. Сагитова ва бошқа МДХ мамлакатлари олимлари халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатлари, уни турдош ҳуқуқ соҳалари билан ўзаро алоқаси, халқаро меҳнат муносабатларига нисбатан коллизия нормаларни татбиқ қилишнинг ўзига хослиги, меҳнат миграцияси ва унинг дунё мамлакатлари интеграциялашуви жараёнидаги ўзига хос таъсирини ёритиб берганлар³.

---

¹ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган

² Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган

³ Мазкур олимлар ишларининг тўлиқ рўйхати диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида кўрсатилган

Диссертация тадқиқотининг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот иши Тошкент давлат юридик университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг «Ривожланган давлатлар қонунчилик амалиёти ва халқаро меҳнат ҳуқуқи ютуқларини назарий тадқиқ этиш асосида олинган натижаларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш масалалари» мавзусидаги фундаментал лойиҳаси (2017 – 2021 й.й.) доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Ўзбекистонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш ва уни қўллаш амалиёти самарадорлигини оширишга қаратилган таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

халқаро хусусий меҳнат муносабатларининг ҳуқуқий табиати, уни тушуниш бўйича илмий концепциялар ва доктриналарни таҳлил қилиш орқали янги илмий-назарий ғоялар ишлаб чиқиш;

халқаро хусусий меҳнат муносабатларига татбиқ қилинувчи коллизиялар боғловчилар («*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*») тизимини аниқлаш ва уларни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг самарадорлигини оширишга қаратилган таклифлар ишлаб чиқиш;

Европа Иттифоқи ва айрим ривожланган хорижий мамлакатлар ҳамда миллий қонунчиликни қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилиш асосида халқаро хусусий меҳнат муносабатлари соҳасида ҳуқуқни унификация қилиш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

меҳнат миграцияси жараёнини рақамлаштириш ва унга сунъий интеллект технологияларини татбиқ қилишнинг ҳуқуқий истиқболларига илмий баҳо бериш;

виртуал меҳнат миграциясини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солишнинг янги илмий-назарий концепциясини ишлаб чиқиш ва қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифларни асослаш;

меҳнат мигрантларининг касбий малакасини «WorldSkills» стандартлари асосида ошириш ва виртуал меҳнат мигрантларини тайёрлаш истиқболлари бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

Ўзбекистон фуқароларининг хорижий давлатлардаги ва чет эл фуқароларининг Ўзбекистондаги меҳнат фаолияти ва уни халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солиш механизмларини такомиллаштириш;

Ўзбекистонда хусусий бандлик агентликлари юридик табиатини тушуниш бўйича доктриналарни ўрганиш, амалиётда юз бераётган муаммоларни таҳлил қилиш ҳамда ушбу соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш;

амалдаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш, ҳуқуқни қўллаш амалиётини яхшилаш юзасидан тавсиялар беришдан иборат.

Тадқиқотнинг объекти Ўзбекистонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш билан боғлиқ муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети Ўзбекистонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, ҳуқуқни қўллаш амалиёти, хорижий мамлакатлар қонунчилиги ва амалиёти ҳамда «Халқаро хусусий ҳуқуқ», «Фуқаролик ҳуқуқи» ва «Меҳнат ҳуқуқи»да мавжуд бўлган концептуал ёндашувлар, илмий-назарий қарашлар ва ҳуқуқий категориялар ҳисобланади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот олиб боришда тарихий, тизимли-тузилмавий, қиёсий-ҳуқуқий, мантиқий, илмий манбаларни комплекс тадқиқ этиш, интервью, сўровнома, индукция, дедукция ва статистик маълумотлар таҳлили каби усуллар қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги куйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикасидан ташқарида фуқароларни ишга жойлаштириш ҳуқуқига эга бўлган юридик шахслар лицензияловчи органнинг сўровига асосан, бир ҳафта муддат ичида ходимга иш ҳақини мунтазам тўлашни, меҳнатни муҳофаза қилиш нормаларини ва борган мамлакатининг меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шарт-шароитларни таъминлашни ўзида акс эттирган меҳнат шартномасининг нусхасини тақдим этиши зарурлиги асосланган;

ишга юборувчи ташкилот ва Ўзбекистон Республикаси Консуллик муассасаларининг меҳнат масалалари бўйича атташеси доимий асосда хорижий иш берувчининг олдига бориб, меҳнат шартномаси шартларини, меҳнат мигрантини меҳнат қилиш ва яшаш шарт-шароитларини батафсил текшириши лозимлигини қонунчиликда белгилаш асосланган;

хориждан ишчи кучини жалб қилиш учун рухсатнома ва хорижий фуқаролар томонидан Ўзбекистон Республикасида меҳнат қилиш ҳуқуқини берувчи тасдиқномаларни олиш бўйича онлайн-майдонча ишлаб чиқиш зарурлиги асослаб берилган;

юқори малакали ва малакали мутахассисларни тасдиқнома олмасдан Ўзбекистон ҳудудида ўриндошлик асосида ишлаш ҳуқуқини бериш лозимлиги асосланган;

мономарказлар битирувчиларининг касбий малакасини «WorldSkills» стандартлари асосида баҳолаш жараёнида уларга хорижий давлатларнинг қонунчилиги ва меҳнат қилиш шароитларини ўргатиш зарурлиги асослаб берилган;

хусусий бандлик агентликлари томонидан хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартноманинг зарурий шартлари сифатида хизматлар кўрсатиш муддатлари, ҳақ тўлаш миқдори ва шартлари, шартнома мажбуриятларини бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун тарафларнинг жавобгарлиги ва пул маблағларини қайтариш тартиби кўрсатилиши зарурлиги асосланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

анъанавий халқаро хусусий меҳнат муносабатларига татбиқ қилинувчи коллизия боғловчилар «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*»нинг мазмуни, уларни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг қонунчилик асосларини такомиллаштириш бўйича доктринал ёндашувлар ишлаб чиқилди;

виртуал меҳнат муносабатлари, унинг ўзига хослиги, виртуал меҳнат миграциясини тартибга солувчи «*lex electronica (informatica)*» коллизия боғловчисининг ҳуқуқий табиати очиқ берилди;

халқаро хусусий меҳнат шартномасида акс этиши зарур бўлган мажбурий талаб ва шартлар ишлаб чиқилди;

Ўзбекистон қонунчилиги ва давлат бошқарув тизимини «виртуал миграция» каби янги феноменга мослаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг 2021 – 2026 йилларга мўлжалланган давлат ташқи миграция сиёсати концепциясининг ҳуқуқий механизмлари ишлаб чиқилди;

халқаро хусусий меҳнат муносабатларида замонавий ахборот технологиялари (АКТ), сунъий интеллект ва «ақлли бошқарув» усулларини татбиқ қилиш орқали меҳнат мигрантлари учун ягона миллий ахборот онлайн платформа ва Android ва iOS тизимларига мўлжалланган мобиль иловасини яратиш зарурлиги асослаб берилган;

«мактаб – касб-хунар таълими – олий таълим» тизимида «WorldSkills» стандартлари асосида энг талаб юқори бўлган соҳаларни аниқлаб, ушбу соҳаларга иқтидорли ёшларни касбий малакасини ошириш ҳамда тайёрлаш бўйича мақсадли стратегиянинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш зарурлиги асосланган;

ХМТ ва БМТ халқаро ҳужжатларида ахборот технологияларга асосланган виртуал меҳнат миграцияси, уни тартибга солиш ва меҳнат мигрантларини иқтисодий-ижтимоий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича аъзо давлатлар олдида масъулият юклатилмаганлиги боис, Халқаро миграция ташкилоти томонидан «Виртуал меҳнаткаш мигрантларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича давлатлар мажбуриятлари тўғрисида»ги Тавсияни ишлаб чиқиш ва 1990 йилги «Барча меҳнаткаш-мигрантлар ва уларнинг оила аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Конвенцияга тегишли ўзгартиш киритиш зарурлиги асосланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончилиги. Тадқиқот натижаларининг ишончилиги ишда қўлланилган усуллар, унинг доирасида фойдаланилган назарий-илмий хулосалар халқаро илмий базалар (<https://www.scholar.google.com>, <https://www.jstor.org>, <https://www.sciencedirect.com>, <https://www.proquest.com>, <https://heinonline.org>) ҳамда бошқа расмий манбалардан олинган ишончли маълумотлар асосида шакллантирилган. Тадқиқот олиб бориш жараёнида билдирилган айрим таклифлар амалиётга жорий этилган ва бу тегишли ваколатли органлар томонидан тасдиқланган. Тадқиқот натижалари етакчи миллий ва хорижий нашрларда эълон қилинган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундаки, унда акс этган илмий-назарий ғоялар ва қонунчиликка билдирилган тақлифлардан Ўзбекистонда халқаро хусусий ҳуқуқ ва меҳнат ҳуқуқи соҳаларида илмий тадқиқотлар ўтказиш, қонун ҳужжатларининг тегишли нормаларини шарҳлаш, миллий қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда «Халқаро хусусий ҳуқуқ», «Меҳнат ҳуқуқи» каби фанларни ўқитишда ва методик тавсиялар тайёрлашда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни, ҳуқуқни қўллаш амалиётини такомиллаштиришда, шунингдек, халқаро хусусий ҳуқуқ ва меҳнат ҳуқуқи соҳасида тадқиқотларни ўтказишда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Тадқиқот иши бўйича олинган илмий натижалар қуйидагиларда фойдаланилган:

Ўзбекистон Республикасидан ташқарида иш излаётган шахсларни ишга жойлаштириш бўйича фаолият кўрсатувчи юридик шахслар лицензияловчи органнинг сўровига асосан бир ҳафта муддат ичида иш ҳақини мунтазам тўлашни, меҳнатни муҳофаза қилиш нормаларини ва борган мамлакатининг меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа шарт-шароитларни таъминлашни назарда тутиб тузилган меҳнат шартномаларининг нусхаларини тақдим этиши лозимлиги ҳақидаги тақлифи Ўзбекистон Республикасидан ташқарида иш излаётган шахсларни ишга жойлаштириш бўйича фаолиятни лицензиялаш тартиби тўғрисидаги низомнинг 41-бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 23 январдаги 12-18-1-сон маълумотномаси). Ушбу тақлифнинг амалга оширилиши меҳнат миграция жараёнида меҳнат шартномаси ва унинг шартларини белгилашга хизмат қилган;

ишга юборувчи ташкилот ва Ўзбекистон Республикаси Консуллик муассасаларининг меҳнат масалалари бўйича атташеси доимий асосда хорижий иш берувчининг олдига бориб, меҳнат шартномаси шартларини, меҳнат мигрантини меҳнат қилиш ва яшаш шарт-шароитларини батафсил текшириши лозимлиги ҳақидаги тақлиф Хорижда вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси фуқароларини уюшган ҳолда танлаш тартиби тўғрисидаги низомнинг 19-бандини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2020 йил 23 январдаги 12-18-1-сон маълумотномаси). Ушбу тақлифнинг амалга оширилиши меҳнат мигрантларининг ҳуқуқларини консуллик муассасалари орқали ҳимоя қилишга хизмат қилган;

хориждан ишчи кучини жалб қилиш учун рухсатнома ва хорижий фуқаролар томонидан Ўзбекистон Республикасида меҳнат қилиш ҳуқуқини берувчи тасдиқномаларни олиш бўйича онлайн-майдонча ишлаб чиқиш ҳақидаги тақлиф Ўзбекистон Республикасига хориждан ишчи кучини жалб

қилиш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 11-бандини ишлаб чиқишда инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 19 августдаги 12/21-34-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши меҳнат миграцияси жараёнларини рақамлаштиришга хизмат қилган;

юқори малакали ва малакали мутахассисларни тасдиқнома олмасдан Ўзбекистон ҳудудида ўриндошлик асосида ишлаш ҳуқуқини бериш лозимлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикасига хориждан ишчи кучини жалб қилиш ва ундан фойдаланиш тартиби тўғрисидаги низомнинг 44-бандини ишлаб чиқишда инобатга олинган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 19 августдаги 12/21-34-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши юқори малакали ва малакали чет эл фуқароларининг ҳуқуқларини таъминлашга хизмат қилган;

мономарказда хорижий давлатларнинг қонунчилиги ва меҳнат қилиш шароитларини ўргатиш, хорижда ишлаш учун талаб этиладиган ҳужжатларни расмийлаштириш, кредит олиш, суғурта полисини ва бошқа зарур ҳужжатларни расмийлаштиришга кўмаклашиш, мономарказлар битирувчиларининг касбий малакасини «WorldSkills» стандартлари асосида баҳолаш, шунингдек, баҳолашдан муваффақиятли ўтган битирувчиларга Ўзбекистон Республикасида ва хорижий давлатларда тан олинадиган «Skills» паспорти бериш ҳақидаги таклифлар Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг «Ишга марҳамат» мономарказлари тўғрисида низомнинг 30, 33-бандларини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Юридик таъминлаш бошқармасининг 2021 йил 19 августдаги 12/21-34-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши меҳнат мигрантларини касбга ўргатиш тизимини халқаро стандартларга мослаштиришга хизмат қилган;

хусусий бандлик агентликлари томонидан хизматлар кўрсатиш тўғрисидаги шартноманинг зарурий шартлари сифатида хизматлар кўрсатиш муддатлари, ҳақ тўлаш миқдори ва шартлари, шартнома мажбуриятларини бажармаганлик ёки лозим даражада бажармаганлик учун тарафларнинг жавобгарлиги ва пул маблағларини қайтариш тартиби кўрсатилиши зарурлиги ҳақидаги таклиф Ўзбекистон Республикасининг «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги Қонунининг 15-моддасини ишлаб чиқишда фойдаланилган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси Меҳнат ва ижтимоий масалалар қўмитасининг 2018 йил 30 октябрдаги 04/3-12-52-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг амалга оширилиши бандлик соҳасида шартномавий муносабатларни такомиллаштиришга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 16 та илмий анжуманда, жумладан, 12 та халқаро ва республика миқёсида ўтказилган илмий-амалий конференция, давра суҳбатлари ва семинарларда синовдан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Мазкур тадқиқот натижалари бўйича жами 37 та илмий иш, жумладан, 2 та монография, илмий журналларда 23 та мақола (шундан 2 таси халқаро журналларда, 21 таси Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссияси томонидан рўйхатга олинган журналларда) чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, бешта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати, иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 260 бетни ташкил этган.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати асослантилган, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объекти ва предмети ёритилган, шунингдек, диссертациянинг мавзуси бўйича хорижий илмий-тадқиқотлар шарҳи, республика фан ва технологиялари ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мослиги асослантилган, муаммонинг ўрганилганлик даражаси, мавзунинг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режаси билан алоқадорлиги, усуллари, илмий янгилиги ва амалий натижалари, тадқиқот натижаларининг ишончлилиги, илмий ва амалий аҳамияти очиқ берилган. Шунингдек, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиниши, апробацияси, нашр этилган ишлар ва диссертациянинг тузилиши ҳамда ҳажми ҳақида маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг «**Халқаро хусусий меҳнат муносабатлари юридик табиатини тушунишнинг доктринал асослари**» деб номланган биринчи бобида халқаро хусусий меҳнат муносабатларининг юридик табиатини тушуниш бўйича илмий концепциялар, «халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқи» ва «халқаро меҳнат ҳуқуқи»ни тушунишнинг доктринал асослари ҳамда соҳавий тегишлилиги, халқаро хусусий меҳнат шартномасининг ҳуқуқий табиати ва ўхшаш шартномавий муносабатлардан фарқи, ушбу соҳаларда мамлакатимиз ва хорижий олимлар томонидан илгари сурилган концептуал ёндашувлар илмий таҳлил этилган.

Диссертант хорижий (А.А. Рубанов, В.А. Канашевский, Л.П. Ануфриева, И.Я. Киселев, J.Kirchner, P. R. Kremp, M. Magotsch, A. Perulli ва бошқ.) ва миллий олимлар (Х-А. Раҳмонқулов, В.Ё. Эргашев, Ё.Турсунов, Н-Х.Раҳманқулова, С. Ҳамраев ва бошқ.) тадқиқотларининг таҳлили натижасида «чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари» тушунчаси классик халқаро хусусий ҳуқуқни белгилари ва категорияларини ўзида акс эттирган бўлиб, «чет эл элементи» сўз бирикмаси илмий тадқиқотлар ва ҳуқуқий адабиётларда, миллий қонунчилик нормаларида халқаро хусусий ҳуқуқ доирасида қўлланиладиган, ушбу ҳуқуқни ўзида акс эттиришга хизмат қилувчи тушунча сифатида намоён бўлади, деган фикрга келган.

Тадқиқотчи халқаро хусусий ҳуқуқнинг объектлари доирасига меҳнат муносабатларини киритиш мақсадга мувофиқ эмас деб ҳисобловчи

тадқиқотчилар (J.H. Beale (АҚШ), Дж. Чешир ва П. Норт (Англия), Эгава Хидефум (Япония), Н.Л. Лютов, Е.И. Петрова С.В. Шуралева (Россия))ни фикрини таҳлил қилган ҳолда, уларнинг ушбу нуқтаи назарига халқаро хусусий ҳуқуқнинг ҳуқуқ тизимида тутган ўрни, унинг нормаларининг тузилиши ва ўзига хослигини инобатга олмаслик сабаб бўлган деб ҳисоблайди.

Диссертацияда меҳнат муносабатларида қайси элемент (субъект ёки объект) «чет эл элементи» ҳисобланишидан қатъи назар, ушбу муносабат халқаро хусусий характер касб этиши қайд этилган. Айнан «чет эл элементи» сўз бирикмасига берилган урғу меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқнинг объекти доирасига киритишга асос бўлади ва ўз навбатида, ушбу муносабатларни хусусий ҳуқуқий характердаги муносабатлар, деган қатъи позиция илгари сурилган.

Тадқиқотчи рақамлаштириш ва виртуал меҳнат миграциянинг доктаринал асосларининг таҳлили жараёнида, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тушуниш бўйича қарашлар бир мунча ўзгарганлиги, унинг мазмуни давлатлар чегараси билан боғланмай қолганлиги ҳақида тўхталиб ўтиб, конун чиқарувчи томонидан Фуқаролик кодексининг VI бўлимида илк бор қўлланилган ва норматив асос сифатида киритилган «чет эл элементи» атамасини «мураккаблашган» сўзи билан ажратилган ҳолда кўриб чиқмаслик лозимлигини қайд этади. «Чет эл элементи билан мураккаблашган» ҳуқуқий категорияси меҳнат муносабатлари виртуаллашган тақдирда ҳам уни халқаро хусусий ҳуқуқ доирасига киришини англатади, деган нуқтаи назарни илгари суради.

Диссертантнинг фикрича, илмий адабиётларда мавжуд бўлган «чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари» ва «халқаро хусусий меҳнат муносабатлари» тушунчалари ушбу тадқиқот ишида синоним сифатида бир хил маънони ифодаловчи ҳуқуқий категориялар бўлиб, «халқаро меҳнат муносабатлари» тушунчаси меҳнат муносабатларининг оммавий-ҳуқуқий жиҳатларини очиб беришган қаратилган, деган хулосага келинган.

Ушбу боб доирасида «халқаро меҳнат муносабатлари» тушунчаси ходим ва иш берувчи ўртасидаги шартномавий муносабатларни эмас, балки давлатлараро ёки халқаро ташкилотлар ва давлатлар ўртасидаги меҳнат соҳасидаги халқаро стандартларни жорий қилиш, халқаро ҳамкорликни йўлга қўйиш, меҳнат соҳасидаги нормалар ва қарашларни унификациялаш, шунингдек, бошқа оммавий-ҳуқуқий муносабатларни ифодалашга хизмат қилиши кўрсатиб берилган.

Чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатлари тушунчаси юридик мазмунига кўра дуалистик хусусиятга эга. Бунда **биринчидан**, «меҳнат муносабатлари» сўз бирикмасини тавсифлаш учун меҳнат ҳуқуқининг назарий қарашларига эътибор қаратиш лозим бўлса, **иккинчидан**, «чет эл элементи билан мураккаблашган» сўз бирикмаларининг мазмунини очиб бериш учун халқаро хусусий ҳуқуққа мурожаат қилиш талаб қилинади.

Диссертантнинг фикрича, халқаро хусусий меҳнат муносабатларининг юридик табиатини аниқлаш ва унга доктринал ёндашувларни ишлаб чиқишда уни меҳнат ҳуқуқидан ажратган ҳолда соф халқаро хусусий ҳуқуқий нуқтаи назаридан баҳолаш мақсадга мувофиқ эмас.

Тадқиқотнинг ушбу боби доирасида юридик адабиётларда (N. Valticos, J.M. Servais, A.O. Харитонов, L. Swepston, К.Н. Гусов, Н.Л. Лютов, Ю.Турсунов, А.К. Надирова ва бошқ.) бугунги кунда тез-тез учраётган ва илмий адабиётларда ишлатилиши кенгайиб бораётган «халқаро меҳнат ҳуқуқи», «халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқи» ва «халқаро миграция ҳуқуқи» каби тушунчаларнинг пайдо бўлиши, ушбу ҳуқуқий феноменларни қайси ҳуқуқ соҳасига тегишлилигини аниқлаш масаласи таҳлил қилинган.

Кўпчилик халқаро меҳнат ҳуқуқи тушунчаси тарафдорларининг фикрларида, халқаро меҳнат ҳуқуқининг туб мазмунини очиб беришга қаратилганлигини, бу ўринда халқаро меҳнат муносабатларининг хусусий ҳуқуқий жиҳатлари, халқаро меҳнат муносабатларида тарафлар томонидан тузиладиган меҳнат шартномаларининг қайси ҳуқуқ соҳаси билан тартибга солиниши, ахборот технологиялари ривожланаётган жараёнларда виртуал меҳнат миграцияси масалаласи очик қолганлиги эътироф этилади.

Тадқиқотчининг фикрича, халқаро хусусий меҳнат муносабатлари таркибига трансмиллий корпорациялар ва халқаро ташкилотлар ходимларининг, халқаро кемалар денгизчилари, меҳнаткаш-мигрантлар, хорижий давлатларга хизмат сафарига ва амалиёт ўташ учун юборилган ходимларнинг жамоавий ва индивидуал меҳнат муносабатларини киритиш мумкин. Диссертант «халқаро хусусий меҳнат муносабатлари тенг ҳуқуқли субъектлар ўртасида юзага келадиган муносабат саналади. Ушбу нуқтаи назар халқаро оммавий меҳнат ҳуқуқи ва халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқларини ўзаро нисбатини аниқ белгилаб беришга хизмат қилиши лозим», деб ҳисоблайди.

Диссертант халқаро хусусий меҳнат шартномаси ва фуқаролик ҳуқуқининг қоидалари билан тартибга солинадиган ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномасининг ўзаро нисбатини тадқиқ қилган ҳолда, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномасига нисбатан Фуқаролик кодексининг «Халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларга нисбатан татбиқ қилиш» деб номланган VI бўлимининг қоидалари қўлланилиши мумкин бўлса, Меҳнат кодекси асосида тузиладиган шартномаларга нисбатан фуқаролик қонунчилигида белгиланган коллизон нормаларни қўллаш имконияти йўқ, деган хулосага келган. Бунга сабаб сифатида Меҳнат кодексида миллий режим принципи қатъи императив норма сифатида мустаҳкамланганлигини кўрсатиб беради.

Тадқиқотчи фуқаролик ҳуқуқида мустаҳкамланган «тенглик» принципи барча шартномавий муносабатлар учун фундаментал принцип эканлигини илмий асослаган ҳолда, ушбу тамойилда хусусий ҳуқуқий тартибга солишнинг асосий йўналишлари, олдинги авлод цивилист олимларининг сиёсий-ҳуқуқий ва фалсафий қарашлари жамланганлигини кўрсатиб беради. Диссертант ушбу принцип халқаро хусусий меҳнат шартномасининг ҳам

ажралмас белгиси сифатида миллий қонунчилик ва илмий доктриналарда белгиланиши зарур, деган хулосани илгари сурган.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солиш бўйича халқаро тажриба ва ҳуқуқни унификациялаш**» деб номланиб, унда Европа Иттифоқида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солиш бўйича қонунчиликдаги ёндашувлар, Германия, Буюк Британия, АҚШ ва бошқа давлатларда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини коллизия нормалар асосида тартибга солиш тажрибаси, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи нормаларни унификация қилишнинг доктринал асослари миллий ва хорижий олимларнинг тадқиқотлари, илмий ёндашувлари, шунингдек, ушбу соҳада халқаро қонунчиликда юз бераётган тенденциялар киёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинган.

Мазкур бобда диссертант хорижий давлатларда меҳнат ҳуқуқи коллизияси, деб номланувчи феномен фаол ривожланиб бораётганлиги, у англо-саксон ҳуқуқий тизимга мансуб давлатларда «ҳуқуқдаги коллизиялар» (*conflict of law*) шаклида намоён бўлса, роман-герман ҳуқуқ оиласига мансуб давлатларнинг қонунчилигида эса «халқаро хусусий ҳуқуқ» (*private international law*) шаклида намоён бўлаётганлигини кўрсатиб берган.

Диссертант Европа Иттифоқи қонунчилигида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солиш бўйича мустақкам ҳуқуқий асослар яратилганлигига эътибор қаратиб, ушбу минтақада халқаро хусусий меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш тенденциясининг ривожланишига «Шартнома мажбуриятларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқ тўғрисида»ги Конвенция асосий туртки бўлганлигини асослаб берган. Бундан ташқари, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини замонавий коллизия нормалар асосида тартибга солиш тенденциясини ривожланишига 2008 йилда қабул қилинган «Рим I» ва «Рим II» Регламентлари туртки берганлиги қайд этилган.

Диссертант томонидан «Рим I» Регламентининг Рим Конвенциясидан фарқланувчи уч асосий жиҳати: шартномага нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқ танланмаган тақдирда, унга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлашга оид аниқ қоидаларни мавжудлиги; шартноманинг «кучсиз» тарафининг ҳуқуқлари ва уни ҳимояланишига оид янги қоидалар мажмуасининг яратилганлиги; қатъи императив қоидаларнинг татбиқ қилиш муаммосини самарали ҳал қилишга қаратилган қонунчилик нормаларининг мавжудлиги кўрсатиб берилган.

Мазкур боб доирасида Европанинг халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи қонунчилигини тадқиқ қилган олимлар (E. Jayme, C. Kohler, R. Blanpain, Marcin Czerwiński, Carla Gulotta, Dirk Vanheule R. Smith, Cromack, Piñeiro Laura Carballo ва бошқ.) асарлари ўрганилган ҳолда, «Рим I» Регламенти нормаларида «*lex mercatoria*» қоидалари, «*depecage*»-келажакда қўлланиладиган ҳуқуқни ўзгартириш имконияти тамойили, «*mandatory rules*» (императив нормалар), «*supermandatory rules*» (юқори императив нормалар)ни меҳнат муносабатларига татбиқ қилиш шартлари таҳлил қилинган.

Диссертантнинг фикрича, Европа Иттифоқида хусусий ҳуқуқий воситаларини қўллаш соҳалари бир-биридан ажратиб қўйилган бўлиб, бу ўз навбатида, ушбу ҳуқуқий нормаларнинг айнан бир низога нисбатан бир вақтда татбиқ қилиниш имкониятини яратиб, улар ўртасида ҳуқуқ нормалари рақобатига сабаб бўлмайди.

Европа Иттифоқи қонунчилиги ва Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодекси нормаларида эрк мухторияти тамойилининг («*lex voluntatis*») қўлланилиши қиёсий-ҳуқуқий таҳлил қилинган ҳолда, улар бир-биридан деярли фарқланмаслиги, Ўзбекистон коллизия қонунчилик нормаларининг шаклланишига Европа Иттифоқи қонунчилиги тўғридан-тўғри таъсир кўрсатганлиги асослаб берилган.

Тадқиқотчининг фикрича, Ўзбекистонда чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини (индивидуал ва жамоавий) коллизия тартибга солиш муаммосини ҳал қилиш йўли сифатида коллизия нормаларни «*in favorem*» тамойили билан бирга татбиқ қилинишини жорий қилиш меҳнат муносабатларининг ҳуқуқий табиатига жавоб берувчи энг тўғри ва мақсадга мувофиқ ечим ҳисобланади.

Диссертант Европа Иттифоқида «*lex loci laboris*» тамойилининг асосий элементини ташкил қилувчи меҳнат фаолиятини олиб бориш ҳудуди тушунчасини ўрганган ҳолда, Европа судлари томонидан ҳеч қандай муҳокамаларсиз ва тушунтиришларсиз меҳнат тўғрисидаги қонунларга «ҳудудий» деб баҳо берилганлигини кўрсатиб ўтган. Бундан ташқари, «Рим I» Регламентининг 8-моддасида шартнома бир давлат ҳудудида тузилиб, агар иш бошқа давлатнинг ҳудудида бажарилган тақдирда, у вақтинчалик меҳнат фаолияти сифатида баҳоланишини аниқ белгилаб бермаган, деган хулосага келган.

Европа Иттифоқи доирасидаги мавжуд суд амалиёти тенденциялари билан бир қаторда меҳнатга оид қонун ҳужжатларини махсус «тўғридан-тўғри татбиқ қилинадиган нормалар» тоифасига киритувчи замонавий назария вакиллари Francescakis, de Nova, Malintoppi, de Winter фикрлари ўрганилиб, ушбу ёндашувга асосланган нормаларни тузиш амалиёти 1980 йилги Европа Конвенциясининг 2-боби 7-моддасида ва «Рим I» регламентининг 2-боби 9-моддасида ўз ифодасини топганлиги кўрсатиб берилди. Мазкур ҳуқуқий ҳужжатларда бу каби императив нормаларни мустаҳкамланишининг асосий ғояси ходимларнинг ҳуқуқларини иш берувчилар томонидан бузилиши ва суистемол қилинишининг олдини олишдан иборат, деган хулосага келинган.

Диссертантнинг фикрича, меҳнат фаолиятини олиб бориш жойи қонуни («*lex loci laboris*») тамойили ҳар доим ҳам ходим манфаатларига мос келавермайди, ҳар бир ҳолатда коллизия боғловчини индивидуал татбиқ қилиш зарур.

Айрим хорижий давлатларда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи қонунчилик таҳлил қилиниб, меҳнат муносабатларига нисбатан эрк мухторияти («*lex voluntatis*») тамойилини ўз қонунчилигида назарда тутган хорижий давлатлар уч гуруҳга ажратилган: **биринчи гуруҳ,**

тарафларга эрк мухторияти тамойилини қўллашга рухсат берилган давлатлар (Албания, АҚШ, Грузия, Квебек ва Европа Иттифоқининг барча давлатлари); **иккинчи гуруҳ**, тарафлар учун ҳуқуқни танлашга оид чекловлар мавжуд бўлса-да, уларга эрк мухторияти тамойилини чекланган тарзда татбиқ қилиш ҳуқуқини берувчи давлатлар (Франция, Белгия, бир қатор Лотин Америка давлатлари, Австралия, Канада); **учинчи гуруҳ**, меҳнат шартномасининг кучсиз тарафи саналган ходимларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида «*lex voluntatis*» – эрк мухторияти тамойилини амалга оширишга рухсат берилмаган давлатлар (Хитой, Украина, Тунис).

Ушбу боб доирасида «*lex voluntatis*» тамойилини қўллашда айрим шартлар ҳам мавжудлиги таҳлил қилинган. Унга кўра тарафларнинг меҳнат шартномасига нисбатан танлаган ҳуқуқлари агар ушбу масала юзасидан миллий қонун ҳужжатларининг императив нормаларида бошқа ҳолат назарда тутилган бўлса, миллий қонун нормалари устун саналади. Бу ўринда гап тарафларнинг эрк мухториятига нисбатан миллий императив нормаларнинг зид келмаслиги ҳақида бормоқда. Ушбу ҳолатдагина эрк мухторияти тамойилини тўлиқ амалга ошириш мумкин бўлади, деган фикр илгари сурилган.

Диссертацияда ГФР қонунчилигига мувофиқ меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган, ҳуқуқни белгилашга оид асосий коллизия нормаларга риоя қилинмаган ҳолда, меҳнат шартномасига нисбатан «шартномага нисбатан энг узвий боғланган давлат ҳуқуқини қўллаш тамойили (*ausweichklausel*)» фақатгина истисно ҳолатлардагина қўлланилиши тадқиқ қилинган. ГФР илмий адабиётлар таҳлили асосида меҳнат соҳасидаги асосий коллизия нормаларни самарали қўллаш ва меҳнат муносабатлари соҳасида ҳуқуқий барқарорликни таъминлаш мақсадидагина жуда кам ҳолатларда ушбу тамойилга мурожаат қилиш мумкин, деган фикр илгари сурилади.

Англо-саксон давлатлар қонунчилиги халқаро хусусий меҳнат муносабатларига ҳуқуқий баҳо беришда ҳаминша ходимларни иш берувчиларга нисбатан кучсиз ижтимоий-иқтисодий ҳолатда эканлигига урғу берган. Ушбу ҳолат, ўз навбатида, меҳнат бозорида ижтимоий адолатсизликни ва маълум қийинчиликларни келтириб чиқарганлиги сабабли ушбу муносабатларга давлатнинг аралашуви асосли эканлигини кўрсатади.

Диссертантнинг фикрича, эрк мухторияти тамойилини татбиқ қилишга қаратилган қонуний шартларни давлатлар миллий халқаро хусусий ҳуқуқида белгилаб берилиши мақсадга мувофиқдир. Бунда асосий эътиборни меҳнат шартномаси билан энг кўп узвий боғланган давлат ҳуқуқи, ушбу давлат ҳуқуқи билан тарафларни, айниқса ходимни қай даражада таниш эканлигини, агар ушбу давлат ҳуқуқи танланмаган тақдирда қўлланилиши мумкин бўлган давлатнинг ҳуқуқи билан ходимга тақдим этилиши мумкин бўлган ҳуқуқий кафолатлардан танланган давлат тақдим этаётган ҳуқуқий кафолатларнинг кам бўлмаслигига қаратиш лозим.

Мазкур боб доирасида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишда унификация институтининг аҳамияти, унинг ижобий томонларига тўхталган ҳолда тадқиқотчи томонидан замонавий ҳуқуқий тадқиқотлар (R. Wai, P.R. Dubinsky, M. Gebauer, G. Rühl, Galvin, Daniel J., А.Л. Маковский, И.О. Хлестова, Т.П. Лазарева, И.В. Шестерякова, Н.Н. Остроумов) ўрганилиб, трансчегаравий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи нормаларни унификация қилишни таъминлаш ва давлатлар томонидан ушбу соҳани самарали ҳуқуқий тартибга солиш глобаллашувнинг зарурий шарти, деган хулосага келинган.

Диссертантнинг фикрича, унификация институти замонавий ҳуқуқ ижодкорлигининг натижаси бўлиб, унинг натижасида ишлаб чиқилган нормалар миллий ҳуқуқий нормалардан устун бўлиб, унификацияланган ҳуқуқий нормалар миллий ҳуқуқий амалиётга бевосита таъсир кўрсатади.

Диссертациянинг учинчи боби **«Халқаро хусусий меҳнат муносабатларига рақамли технологияларни татбиқ қилиш ва виртуал меҳнат миграциясини тартибга солиш истиқболлари»**га бағишланган бўлиб, унда тадқиқотчи томонидан меҳнат миграцияси жараёнини рақамлаштириш ва унга сунъий интеллектни татбиқ қилишнинг миллий ҳуқуқ ижодкорлиги ва меҳнат бозорига таъсири, виртуал меҳнат миграциясини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солиш бўйича илгари сурилаётган концепциялар, Ўзбекистонда меҳнат мигрантларини мақсадли тайёрлаш ва замонавий касбларга ўргатиш истиқболлари таҳлил этилган.

COVID-19 пандемияси ўтган ўн йилликда алоҳида давлатларда сезилмас даражада ривожланаётган рақамли иқтисодиёт ва ижтимоий муносабатларга «ақлли бошқарув» технологияларини жорий қилишни катта куч билан тезлашувига сабаб бўлди. Ушбу жараёндан меҳнат муносабатлари ҳам четда қолмади. Қисқа муддатларда замонавий ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ), сунъий интеллект ва «ақлли бошқарув» усуллари меҳнат бозорини сифат ва миқдор кўрсаткичларига ўз таъсирини кўрсатди.

Рақамлаштириш жараёнини меҳнат бозорига кўрсатаётган таъсири ва меҳнат миграциясининг технологик ўзгариши масалалари бўйича ўтказилган тадқиқотлар (K. Lers, S. Ponzanesi, G. Raj-Reichert, S. Zajak ва N. Helmerich, K€orfer ва R€othig ва бошқ.) рақамли технологияларни меҳнат миграциясининг технологик воситалари доирасига киритилиши, айрим давлатларда чет эллик ишчиларни бошқариш ва мамлакат қонунларини бузган тақдирда уларни депортация қилишни соддалаштиришга хизмат қилган.

Сунъий интеллект технологияларини халқаро миграцияга таъсири, ҳуқуқий оқибатлари ва иқтисодий самарадорлиги ўрганилиб, АКТни меҳнат муносабатларига таъсири рақамли миграцияни келгуси ўн йилликда ривожланишига бевосита таъсир кўрсатади, деган хулосага келинган. Шу боис, диссертант томонидан *«трансмиллий миграция»*, *«миграция қамрови ва оқимлари»*, *«рақамли диаспоралар»*, *«боғланган муҳожир (connected migrant)»*, *«виртуал миграция»*, *«рақамли миграция»*, *«виртуал халқаро меҳнат миграцияси»* ва бошқа янги илмий-назарий тушунчаларни халқаро

хусусий ҳуқуқ доктринаси ва миллий қонунчиликка киритиш зарурлигини асослаб берилган.

Диссертацияда сунъий интеллект ва рақамли технологияларни халқаро миграция жараёнларига татбиқ қилиниши ушбу соҳада **учта муҳим йўналишга жиддий таъсир кўрсатади**, деган хулоса илгари сурилган: **биринчи**, меҳнат миграцияси иштирокчилари саналган давлатлараро муносабатларга ҳамда ходимлар ва иш берувчилар ўртасидаги муносабатларга; **иккинчи**, давлатларнинг миллий ҳуқуқий амалиётига; **учинчи**, халқаро миграцияни бошқарувчи халқаро ва миллий ташкилотлар фаолияти самарадорлигига.

Тадқиқотчи томонидан виртуал меҳнат муносабатлари бу меҳнатни ташкил қилишнинг янги услуби ҳисобланиши асосланиб, унда иш берувчилар ходимларни Интернет орқали қисман, қисқа муддатли ёки лойиҳавий ишларга жалб қиладилар. Ҳар йили виртуал меҳнат бозорида ходимлар сони тахминан 20-30 % га ошиб бораётган бўлса-да, миллий қонунчиликда ушбу муносабатлар тартибга солилмаганлиги кўрсатиб берилган.

Ўзбекистон қонунчилиги ва давлат бошқарув тизимини «виртуал миграция» каби янги феноменга мослаштириш мақсадида **Ўзбекистон Республикасининг 2021-2026 йилларига мўлжалланган давлат ташқи миграция сиёсати концепциясининг** ҳуқуқий механизмлари ишлаб чиқилди. Концепциянинг асосий мақсади – анъанавий ва виртуал меҳнат мигрантлари учун учун ягона ахборот-ҳуқуқий «электрон ишонч майдонини» яратиш ва қонунчиликни виртуал миграция асосида такомиллаштириш ҳисобланади.

Сунъий интеллект технологияларини миграция жараёнларига татбиқ қилишда уни фақат иқтисодий самарадорлиги, хавфсизликни таъминлашдаги юқори натижаларига асосий урғу бермасдан, ушбу технологияларни инсон ҳуқуқларини бузмаслиги, ҳуқуқий асосларини самарали ишлаб чиқиш бўйича ўзига хослиги, шахсий маълумотларни сир сақлаш даражасини ҳам унутмаслик лозим. Бу борада ўтказилган тадқиқотлар (L. McGregor, D. Murray, V.Ng ва L.Floridi) таҳлили асосида сунъий технологияларни инсон ҳуқуқлари ва табиий ҳуқуқларга салбий таъсир кўрсатмаслиги, шунингдек, инсоннинг шахсий сирларининг сақланишини тўлиқ қафолатлаши зарурлиги қайд этилган.

Диссертантнинг фикрича, Ўзбекистон шароитида ушбу технологияларни меҳнат мигрантларини қабул қилувчи давлатда хавфсиз ва қонуний меҳнат фаолиятини олиб боришига кўмаклашиш, уларга иқтисодий, ижтимоий ва ҳуқуқий маслаҳатлар бериш, муаммоли вазиятларни ечишда турли самарали усулларни кўрсатиб бериш, хавфли ҳудудлар ва соғлиғини сақлашга оид огоҳлантиришларни автоматик юбориш каби соҳаларда самарали қўллаш мумкин. Бундан ташқари, замонавий технологиялардан чегарада чет эл фуқароларини шахсини аниқлаш, хорижий давлатларда жиноят содир этган ёки таъқибда эканлигини ўрганиш, COVID-19 вакцинаси

билан эмланганлигини текшириш мақсадларида фойдаланиш истиқболли йўналиш саналади.

Бугунги кунда Ўзбекистондан хорижий давлатларга меҳнат мигранти сифатида чиқиб кетган фуқароларимиз дуч келаётган энг катта муаммолардан бири бу самарали, ишончли, тезкор ва тизимли ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш масаласидир. Диссертацияда халқаро хусусий меҳнат муносабатларида замонавий АКТ, сунъий интеллект ва «ақлли бошқарув» усуллари татбиқ қилиш орқали меҳнат мигрантлари учун **ягона миллий ахборот онлайн платформасини яратиш зарурлиги асослаб берилган.**

Тадқиқотлар натижасида 2021 йилдан бошлаб фаолият олиб бораётган «*labormigration.uz*» – электрон порталини ахборот-ҳуқуқий ва техник имкониятлари ўрганилиб, ушбу тизимга ҳар бир фуқарони Ўзбекистондан ишлаш учун **чиқиб кетишни режалаштирган вақтдан бошлаб, то ишлаб ватанга қайтгунга қадар бўлган даврда** ҳуқуқларини таъминлаш, ҳуқуқий ёрдам бериш ва муаммоларини ҳал қилиш имкониятига эга бўлган сунъий интеллектга асосланган электрон миграция тизимини жорий қилишга қаратилган 11 та йўналишда таклифлар ишлаб чиқилган.

Диссертант БМТнинг 1990 йилги «Барча меҳнаткаш-мигрантлар ва уларнинг оила аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Конвенциясида «меҳнаткаш-мигрант» тушунчасига берилган таъриф замон талабларига жавоб бермаслигини асослаган ҳолда, меҳнаткаш мигрантга қуйидагича таъриф бериш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблайди: «меҳнаткаш-мигрант бу – ўз фуқароси саналган давлатдан ёки доимий яшовчи бошқа давлатдан фуқароси ҳисобланмаган бошқа давлат ҳудудига ишга жойлашиш мақсадида ушбу давлатнинг ички қонун ҳужжатлари ёхуд халқаро шартномаларга мувофиқ вақтинчалик кўчиб ўтган ёки виртуал шаклда меҳнат қилаётган фуқаро ёки фуқаролиги бўлмаган шахс».

Хорижий давлатларда сўнгги йилларда виртуал меҳнат миграцияси соҳасида ўтказилган (S. Kazekami, Y. Lott, A. K. Abendroth, A. Ollo-López, S. Goñi-Legaz, M. Heiden, S. H. Chong ва бошқ.) тадқиқотлар таҳлил қилиниб, Ўзбекистонда виртуал шаклда юз берадиган трансмиллий меҳнат муносабатлари халқаро хусусий ҳуқуқ билан тартибга солиниши зарур, деган ғоя асослаб берилган.

Диссертант виртуал меҳнат муносабатларининг афзаллиги тарафлар ўртасидаги шартномаларни тузиш ва расмийлаштириш жараёнлари бошқа давлатга жисмонан бормасдан виртуал тарзда амалга оширилиши билан характерланади, деган хулосага келиб, диссертацияда халқаро хусусий меҳнат муносабатлари доирасида янги рақамли хусусий меҳнат муносабатлари ажралиб чиқаётганлиги асослантирилиб, халқаро хусусий ҳуқуқ доктринасига «*виртуал халқаро хусусий меҳнат муносабатлари*» ва «*виртуал халқаро хусусий меҳнат шартномаси*» конвенциясини киритиш таклифи илгари сурилган. Мазкур концепция доирасида рақамли хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи янги коллизия боғловчилар тизими ишлаб чиқилган.

Тадқиқотда виртуал меҳнат муносабатларини коллизия тартибга солишнинг уч шакли: **биринчи**, ушбу шартнома тузилган мамлакат қонунини ёки иш берувчининг жойлашган жойи тўғрисидаги қонунни қўллаш, **иккинчи**, меҳнат шартномасига тарафларнинг эрк мухторияти тамойили («lex voluntatis»)ни татбиқ қилиш; **учинчи**, сервер жойлашган давлат ҳуқуқи принципи ёки «lex electronica (informatica)» коллизия боғловчиси орқали виртуал меҳнат муносабатларини тартибга солиш зарурлиги асослаб берилди.

Ўзбекистонда сўнги йилларда ахборот технологиялар асосида бошқа давлатлар чегарасини жисмонан кесиб ўтмаган ҳолда, виртуал равишда ушбу давлатда жойлашган хорижий компанияларда меҳнат қилаётган фуқароларнинг сонини кескин ортганлиги кўрсатиб берилиб, миллий қонунчиликка виртуал меҳнат миграцияси тушунчаси ва уни тартибга солувчи ҳуқуқий механизмларни ишлаб чиқиш зарурлиги асослаб берилган.

Диссертатнинг фикрича, *«виртуал меҳнат миграцияси бу – интернет технологиялари воситасида бир давлат фуқароси ёки доимий равишда яшовчи фуқаролиги бўлмаган шахсни бошқа давлатда жойлашган иш берувчининг топшириқларини бажариши ёки виртуал ходим сифатида фаолият юритиши натижасида меҳнатига ҳақ олиши шаклида намоён бўладиган халқаро хусусий ҳуқуқий муносабат саналади».*

Халқаро тажриба асосида меҳнат фаолиятини виртуал ташкил қилишнинг уч асосий модели таҳлил қилиниб, уни миллий қонунчиликка жорий қилиш зарур деган хулосага келинди. Диссертант Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига «Виртуал халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишнинг ўзига хослиги» деб номланган параграфни киритиш зарурлигини асослаб берган.

Урwork ҳисоботларида виртуал меҳнат фаолияти кенг тарқалиши натижасида ушбу янги меҳнатни олиб бориш шакли анъанавий меҳнат муносабатлари сифатида тан олина бошланди. Ҳисоботда 2028 йилга келиб дунёнинг 73 % компанияси ушбу шаклдаги меҳнат муносабатлари асосида ўз фаолиятларини ташкил қилиши тахмин қилинган.

Оксфорд интернет-институтини томонидан Интернет меҳнат индекси (OLI) ҳисоботларига кўра, виртуал ишчиларни жалб қилувчи иш берувчиларнинг асосий қисми АҚШ (44 %), Буюк Британия (8 %), Австралия (6 %) ва Ҳиндистонда (5 %) жойлашган. Европа мамлакатлари биргаликда виртуал ишчиларнинг тахминан 23 фоизини иш билан таъминлайди. Ишчилар асосан иқтисодий жиҳатдан кам даромадли давлатлар фуқаролари саналади. Уларнинг аксарияти Ҳиндистонда (26 %), Бангладешда (21 %) ва Филиппинда (5 %) ишлайди.

Мазкур халқаро таҳлиллар асосида мазкур бобнинг сўнги параграфида «WorldSkills» халқаро стандартлар белгилаб берган 65 дан ортиқ касблар ва кўникмаларга эътибор қаратилиб, уларнинг 70 % ни бугунги кунда компьютер технологиялари билан боғлиқ касблар ташкил қилиши таҳлил қилинган.

Диссертацияда Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тизимида 2020 йилдан бошлаб ташкил қилинган «Ишга марҳамат» мономарказларида тингловчилар «қўл меҳнатига асосланган ишчи қатламини тайёрлашга қаратилганлиги таҳлил қилиниб, «Industry 5.0-6.0» учун меҳнат мигрантларини халқаро юқори малакали касбларга «WorldSkills» халқаро стандартлари асосида ўқитиш ва уни муваффақиятли битирганларга «Skills» паспортини бериш амалиёти танқидий кўриб чиқиш зарурлиги асослаб берилган.

Диссертантнинг фикрича, «мактаб – касб-ҳунар таълими – олий таълим» тизимида «WorldSkills» стандартлари асосида энг талабгир соҳаларни аниқлаб, ушбу соҳаларда иқтидорли **ёшларнинг касбий малакасини ошириш ҳамда тайёрлаш бўйича мақсадли стратегиянинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш зарур.**

Тадқиқот ишининг тўртинчи боби «Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш» деб номланиб, унда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи коллизия боғловчилар ва уларни миллий қонунчиликка татбиқ қилиш, Ўзбекистон фуқароларининг хорижий давлатлардаги ва чет эл фуқароларининг мамлакатимиздаги меҳнат фаолияти, ушбу жараёнларни ҳуқуқий тартибга солиш механизмларини такомиллаштириш йўналишлари тадқиқ қилинган.

Диссертацияда Ўзбекистон Республикаси меҳнат қонунчилигида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи коллизия нормалар тизими назарда тутилмаганлиги асослаб берилиб, анъанавий халқаро хусусий меҳнат муносабатларига татбиқ қилинувчи коллизия боғловчилар «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*»нинг мазмуни, уларни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг қонунчилик асосларини такомиллаштириш бўйича доктринал ёндашувлар ишлаб чиқилди.

Тадқиқотчининг фикрича халқаро хусусий ҳуқуқда коллизия нормаларнинг меҳнат муносабатларига татбиқ қилиш қуйидаги ўзига хосликлари билан ажралиб туради: **биринчи**, ушбу нормаларнинг ҳаволаки эканлиги билан тавсифланади. Қайд этиш лозимки, коллизия норма вужудга келган меҳнатга оид низони бевосита ҳал қилишга қаратилмайди, ушбу норма вужудга келган меҳнат муносабати иштирокчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб бермайди. Балки ушбу коллизия нормада меҳнат муносабатларига нисбатан қўлланиладиган ваколатли давлатнинг ҳуқуқи (ҳуқуқий тартибот) кўрсатилади. **Иккинчи**, коллизия норма ҳавола қилинаётган давлатнинг моддий нормалари орқалигина қўлланилади. **Учинчи**, коллизия нормаларни ишлаб чиқилиши тартибга солинувчи ижтимоий муносабатларнинг мазмунидан келиб чиқади.

Диссертант Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси билан тартибга солинадиган алоқа хизмати, тиббиёт, ветеринария, аудиторлик, маслаҳат, ахборот хизматлари, таълим бериш, сайёҳлик хизмати ва бошқа хизматлар кўрсатиш бўйича тузиладиган ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш

шартномаси чет эл элементи билан мураккаблашган тақдирда унга нисбатан Фуқаролик кодекси қоидаларининг қўлланилиши мумкинлигини асослаб берган. Диссертант, ҳақ эвазига хизмат кўрсатиш шартномасига нисбатан эрк мухторияти тамойилини татбиқ қилиш миллий қонунчилик билан тақиқланмаган, деган хулосага келган.

Тадқиқотчи Меҳнат кодекси нормаларининг таҳлили асосида қуйидаги ҳуқуқий масалалар миллий қонунчиликда очиқ қолганлигини асослаб берган: **биринчи**, иш берувчининг шахсий қонуни қайси давлатга тааллуқлилиги масаласи; **иккинчи**, меҳнат шартномасида тарафларнинг эрк мухториятини қўллаш имконияти; **учинчи**, Ўзбекистон ҳудудига консуллик ва бошқа дипломатик вазифаларни бажариш учун келган чет эл фуқароларининг меҳнат муносабатларини тартибга солиш масалалари; **тўртинчи**, чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларига нисбатан қўлланилиши мумкин бўлган коллизия тамойиллар; **бешинчи**, чет эл фуқаролари саналган ишчиларнинг ижтимоий муҳофазаси, ижтимоий таъминоти ва меҳнат муҳофазаси қайси давлат ҳуқуқига асосан ҳал қилиниш масаласи.

Диссертацияда Ўзбекистонда меҳнат миграциясини ташкил қилиш жараёнида замон талабларига жавоб бермайдиган, мамлакатдан малакали меҳнат ресурсларининг экспорт қилишга тўсқинлик қилувчи бир қатор тизимли муаммо ва камчиликлар мавжудлиги таҳлил қилиниб, ушбу тизимни концептуал жиҳатдан ўзгартиш зарурлиги асослаб берилган. Шу нуқтаи назардан, Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси, «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги ва «Меҳнатни муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунларига халқаро стандартлар ва ишчи кучини экспорт қилувчи давлатларда самарали қўлланилиб келинаётган меҳнат миграциясини ташкил қилиш ва рақамлаштириш элементларини тўлиқ жорий қилиш зарурлиги асослаб берилган.

Хорижда вақтинча меҳнат фаолиятини амалга ошириш учун Ўзбекистон Республикаси фуқароларини уюшган ҳолда танлаш тартиби тўғрисида низом билан тасдиқланган юридик шахс ва чет эллик иш берувчи ва (ёки) чет эллик шерик ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисида шартнома матни таҳлил қилиниб, қуйидаги ҳолатлар кўрсатиб ўтилди:

биринчи, иш берувчи ва меҳнат мигранти ўртасида тузилган меҳнат шартномаси тўлиқ қабул қилувчи ташкилот жойлашган давлат қонунчилигида белгиланган тартибда амалга ошириши кўзда тутилган. Бошқа ҳеч қандай коллизия боғловчиларни қўллаш имконияти мавжуд эмас;

иккинчи, намунавий шартноманинг 8-бандида меҳнат фаолияти даврида, иш ҳақи ва бошқа тўловлар меҳнат шартномаси асосида меҳнат мигранти ва хорижий иш берувчи ўртасида аниқ белгиланади. Меҳнат мигрантининг иш ҳақи суммаси ходимларнинг тегишли тоифаси учун ишга жойлаштириладиган давлат фуқаролари учун қонун ҳужжатларида белгиланган иш ҳақидан кам бўлмаслиги лозим, деган қоида муҳим

аҳамиятга эга бўлиб, у «*In favorem*» принципини жорий қилишга хизмат қилади.

учинчи, меҳнат мигрантининг иш вақти давомийлиги ва дам олиш вақтлари қабул қилувчи давлат қонунчилигига тўлиқ бўйсундирилган бўлса, диспозитив норма сифатида меҳнат мигрантлари хорижий иш берувчининг розилиги билан Ўзбекистон Республикасининг расмий таътил кунларида меҳнат фаолиятдан озод қилиниши мумкин. Ушбу қондани татбиқ қилиниши тўлиқ иш берувчининг ихтиёрига боғлаб қўйилган.

Чет эллик мутахассисларни корхоналарга янада кенгроқ жалб қилиш ва уларнинг ҳуқуқларини халқаро стандартлар даражасида таъминлаш, чет эллик ходимлар билан тузиладиган меҳнат шартномаларига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш имкониятини яратиш, уларни пенсия ва бошқа ижтимоий таъминотига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни аниқлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш зарурлиги асослаб берилди.

Тадқиқот ишининг бешинчи боби «**Хусусий бандлик агентликлари ва уларнинг халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишдаги ўрнини такомиллаштириш**» деб номланиб, унда хусусий бандлик агентликлари ва уларнинг халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишдаги ўрни, ушбу соҳадаги доктринал қарашлар ва ҳуқуқий тартибга солиш бўйича ёндашувлар, Ўзбекистонда хусусий бандлик агентликлари (ХБА) фаолиятини ташкил қилишда юз бераётган муаммолар ва ушбу соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш бўйича таклифлар таҳлил қилинган.

Диссертант ХБА соҳасида ўтказилган тадқиқотлар (Т. Martínez, D.E. Balducci, R.W. Eberts, C.J. O'Leary, P. Craig, M. Freedland, C. Jacqueson, N. Kountouris, J.B. Seymou)ни таҳлил қилган ҳолда, ишга жойлаштириш билан шуғулланувчи давлат органларига муқобил шаклда ўз фаолиятларини олиб борувчи нодавлат ташкилотларнинг меҳнаткаш-мигрантларни ишга жойлаштиришда тутган ўрни йилдан-йилга кенгайиб бораётганлиги, ушбу нодавлат ташкилотнинг хизматидан нафақат меҳнаткаш-мигрантлар, балки трансмиллий компаниялар ҳам кенг фойдаланаётганлигини кўрсатиб берган.

ХБА фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш бўйича уч модел таҳлил қилинган ҳолда, Ўзбекистон шароитида лицензиялаш асосида давлат назоратини ўрнатиш ва ХБА фаолиятини рақамлаштиришга оид талабларни кучайтириш зарурлиги асослаб берилган.

Сўнгги йилларда ХБАни тартибга солиш бўйича Сингапур тажрибаси Ўзбекистон миллий шароитларига мос келади, деган фикр илгари сурилган ҳолда, меҳнат мигрантлари ва уларни ишга жойлаштиришда ХБА фаолияти, миграция жараёнини тартибга солишнинг ўзига хослиги масалалари бўйича бир қатор тадқиқотлар (Goh C., Wee K., Yeoh B. S. A. , Marti G., Parreñas R. S., Kantachote K., Silvey R., Yeoh B. S. A., Yuen Xin Er S., Paul A. M) таҳлил қилиниб, ушбу давлатда меҳнат миграцияси жараёнини тартибга солишда аниқ талаблар, электрон платформа ва очиқлик принципларига қатъи риоя қилишини кўрсатиб берилди.

Халқаро тажриба шуни кўрсатадики, қонунчилик даражасида ХБА фаолиятига рухсат берилган давлатларда ушбу фаолиятни мувофиқлаштириш ва умумдавлат сиёсатини юритиш бўйича ваколатли давлат органининг мавжуд эмаслиги меҳнат миграцияси билан боғлиқ муаммолар, меҳнаткашлар ҳуқуқларини бузишга сабаб бўлади.

Тадқиқотчи ХМТнинг халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлари бандлик масалаларига кўмаклашиш бўйича халқаро ҳуқуқий ҳужжатларнинг ривожланиши ўзида бир асрлик тараққиётни қамраб олишини асослаб, мазкур ривожланиш тизими ўзида мазкур соҳадаги муаммоларни ва эволюцион тараққиёт босқичларини кўрсатиб берганлигини қайд этади.

Диссертацияда Ўзбекистон Республикаси «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги Қонуннинг ижро этилиши натижасида чет элга ишга кетаётган минглаб фуқароларга моддий ва маънавий зарар етказилганлиги, бунга асосий сабаб ушбу соҳадаги қонунчиликни халқаро ижобий ва салбий тажриба асосида ишлаб чиқилмаганлиги, ХБА фаолиятига АКТни татбиқ қилинмаганлиги асослаб берилган.

Тадқиқотчи қонунчиликда чет элга фуқароларни ишга юбориш ҳақида ваъда бериб фирибгарлик қилишнинг олдини олиш мақсадида, ХБА ва меҳнат мигранти ўртасидаги шартномавий муносабатларни қайта кўриб чиқиш, хизмат ҳақи миқдорини белгилаш, соҳани рақамлаштириш, халқаро тажриба асосида ХБА ходимларига қўйилган профессионал талабларни қонунчиликка жорий қилиш зарурлиги асослаб берилиб, ушбу соҳани такомиллаштиришга қаратилган таклифлар ишлаб чиқилган.

ХУЛОСА

«Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш» мавзусидаги диссертация тадқиқоти натижаси бўйича қуйидаги илмий-назарий ва амалий аҳамиятга эга бўлган хулосаларга келинди:

I. Илмий-назарий хулосалар:

1. Ўтказилган таҳлиллар натижасида халқаро хусусий меҳнат муносабатлари халқаро хусусий ҳуқуқнинг предмети доирасига кириши илмий-назарий жиҳатдан асосланган. Тадқиқот доирасида ҳуқуқий муносабатларни хусусий ва оммавий ҳуқуқий муносабатларга ажратишнинг аниқ чегараси аниқланиб, ушбу муносабатларни қонун ҳужжатларида дифференцияланган ҳолда белгилаб қўйиш мақсадга мувофиқ эмас, деган хулосага келинди.

2. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексида мустаҳкамланган коллизия нормалар воситасида тўғридан-тўғри халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солиб бўлмаслиги илмий ва амалий жиҳатдан асосланган.

Диссертацияда Ўзбекистон меҳнат қонунчилигида халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солувчи коллизия нормалар тизимининг назарда тутилмаганлиги асосланиб, анъанавий халқаро хусусий меҳнат

муносабатларига татбиқ қилинувчи коллизион боғловчилар «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*»нинг мазмуни, уларни меҳнат муносабатларига татбиқ қилишнинг қонунчилик асосларини такомиллаштириш бўйича доктринал ёндашувлар ишлаб чиқилди.

3. Тадқиқотлар натижасида юридик адабиётларда бугунги кунда илмий баҳс-мунозарага сабаб бўлаётган «халқаро меҳнат ҳуқуқи», «халқаро хусусий меҳнат ҳуқуқи» ва «халқаро миграция ҳуқуқи» каби тушунчаларнинг қайси ҳуқуқ соҳасига тегишлилиги масаласи доктринал даражада аниқланиб, уларни турли ҳуқуқ соҳаларига тегишли эканлиги илмий-назарий жиҳатдан асослантирилди.

4. Сунъий интеллект технологияларининг халқаро миграцияга таъсири, ҳуқуқий оқибатлари ва иқтисодий самарадорлиги ўрганилиб, **АКТни меҳнат муносабатларига таъсири рақамли миграцияни келгуси ўн йилликда кенгайтиришга хизмат қилади**, деган хулосага келинган. Шу боис, диссертант томонидан «*трансмиллий миграция*», «*миграция қамрови ва оқимлари*», «*рақамли диаспоралар*», «*боғланган муҳожир (connected migrant)*», «*виртуал миграция*», «*рақамли миграция*», «*виртуал халқаро меҳнат миграцияси*» ва бошқа янги илмий-назарий тушунчаларни халқаро хусусий ҳуқуқ доктринаси ва миллий қонунчиликка киритиш зарурлиги асослаб берилган.

5. Ўзбекистон Республикаси халқаро хусусий ҳуқуқ ва меҳнат қонунчилигидаги камчиликлардан бири сифатида бугунги кунда замонавий меҳнат бозори шароитларига мос келувчи **виртуал меҳнат муносабатлари, уларга сунъий интеллект ва рақамли технологияларни қўллашнинг ҳуқуқий асослари назарда тутилмаганлиги тадқиқ қилинган.**

Диссертацияда ушбу йўналишда келгусида халқаро хусусий меҳнат муносабатларида АКТ, «сунъий интеллект» технологиялари ва «ақлли бошқарув» усулларини татбиқ қилиш таклиф қилинган.

6. Виртуал меҳнат муносабатларининг афзаллиги тарафлар ўртасидаги шартномалар тузиш ва расмийлаштириш жараёнлари бошқа давлатга жисмонан бормасдан виртуал тарзда амалга оширилиши билан характерланади. Шу боис, диссертацияда халқаро хусусий меҳнат муносабатлари доирасида янги рақамли хусусий меҳнат муносабатлари ажралиб чиқаётганлиги асослантирилиб, халқаро хусусий ҳуқуқ доктринасига «**виртуал халқаро хусусий меҳнат муносабатлари**» ва «**виртуал халқаро хусусий меҳнат шартномаси**» **конценциясини** киритиш таклиф қилинган.

Шунингдек, тадқиқотда виртуал меҳнат муносабатларини коллизион тартибга солишнинг тўрт шакли: **биринчи**, ушбу шартнома тузилган мамлакат қонунини ёки иш берувчининг жойлашган жойи тўғрисидаги қонунни қўллаш; **иккинчи**, меҳнат шартномасига тарафларнинг эрк мухторияти тамойили («*lex voluntatis*»)ни татбиқ қилиш; **учинчи**, сервер жойлашган давлат ҳуқуқи принципи ёки «*lex electronica (informatica)*» коллизион боғловчиси орқали виртуал меҳнат муносабатларини тартибга

солиш; **тўртинчи**, халқаро шартномалар ёки икки тарафлама давлатлараро шартномаларда белгиланган қоидалар асосида тартибга солиш таклиф қилинган.

7. Ҳар йили виртуал меҳнат бозорида ишчилар сони тахминан 20-30 % га ошиб бораётган бўлса-да, миллий қонунчиликда ушбу муносабатлар тартибга солинмаган. Шу боис, Ўзбекистон қонунчилиги ва давлат бошқарув тизимини «виртуал миграция» каби янги феноменга мослаштириш, хорижий давлатлардаги фуқаролар билан ишлашнинг янги механизмларини жорий қилиш мақсадида **Ўзбекистон Республикасининг 2021 – 2026 йилларга мўлжалланган давлат ташқи миграция сиёсати концепциясининг ҳуқуқий механизмлари ишлаб чиқилди.**

8. Диссертацияда сунъий интеллект ва рақамли технологияларни халқаро миграция жараёнларига татбиқ қилиниши ушбу соҳада **учта муҳим йўналишга жиддий таъсир кўрсатади**, деган хулосага келинган: **биринчи**, меҳнат миграцияси иштирокчилари саналган давлатлараро муносабатларга ҳамда ходимлар ва иш берувчилар ўртасидаги муносабатларга; **иккинчи**, давлатларнинг миллий-ҳуқуқий амалиётига; **учинчи**, халқаро миграцияни бошқарувчи халқаро ва миллий ташкилотлар фаолияти самарадорлигига.

9. Ўзбекистонда халқаро хусусий меҳнат муносабатларини (индивидуал ва жамоавий) коллизия тартибга солиш муаммосини ҳал қилиш йўли сифатида коллизия нормаларни «*In favorem*» тамойилига асосан татбиқ қилинишини жорий қилиш, меҳнат муносабатларининг ҳуқуқий табиатига жавоб берувчи энг тўғри ва мақсадга мувофиқ келиши асослаб берилди.

10. Диссертацияда ривожланган давлатларда қўлланилаётган «миграция инқирози»ни прогноз қилиш мақсадида жорий қилинган сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш самарадорлиги ўрганилиб, Ўзбекистонда келгусидаги миграция оқими ва унинг мазмунини прогноз қилиш учун сунъий интеллектга асосланган «миграция алгоритмлари»дан фойдаланиш таклиф қилинган.

11. Халқаро универсал даражада қабул қилинган конвенцияларда «меҳнаткаш-мигрант» тушунчасини унификация қилиш масаласида бир хил ёндашув мавжуд эмаслиги таҳлил қилинган ҳолда, БМТ томонидан қабул қилинган Конвенцияларда «меҳнаткаш-мигрантлар» тушунчасига берилган таъриф ХМТ томонидан қабул қилинган конвенцияларга қараганда кенгроқлиги билан ажралиб туриши, ушбу ҳужжатлардаги ўзаро яқдилликни таъминлаш орқали халқаро хусусий меҳнат муносабатларини универсал ва минтақавий даражада самарали тартибга солиш мумкинлиги асослаб берилган.

12. Халқаро меҳнат ҳуқуқининг аҳамиятининг ортишига сабаб бўлаётган тенденция сифатида халқаро касаба уюшмалари, иш берувчилар бирлашмаларининг ролини ортиши, улар ўртасидаги халқаро даражадаги ҳадли шартномалар тузилаётганлиги кўрсатиб ўтилиб, *халқаро меҳнаткаш мигрантларни ҳуқуқларини ҳимоя қилишда давлатларнинг ҳуқуқий*

чораларидан кўра ўзини ўзи бошқарувчи халқаро нодавлат ташкилотлар ва халқаро касаба уюшмаларининг таъсири самаралироқ, деган илмий хулосага келинган.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни янада такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар:

13. Халқаро хусусий нормаларни фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларига татбиқ қилишнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш, уларнинг амалиётда қўллаш самарадорлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 1158, 1189-1190-моддаларига иловага мувофиқ ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш зарурлиги асосланган.

14. Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига халқаро хусусий меҳнат муносабатларини халқаро хусусий тартибга солиш борасида ҳуқуқий бўшлиқларнинг мавжудлиги илмий ва амалий жиҳатдан асослангирилиб, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси мазмун-моҳиятан чет эл элементи билан мураккаблашган меҳнат муносабатларини тартибга солишга қаратилган коллизия нормаларни назарда тутмаганлиги, унда фақатгина ҳудудийлик ва миллий режим қоидаларигина белгилаб берилганлиги кўрсатиб берилди. Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексига қуйидаги ўзгартиш ва қўшимчаларни киритиш мақсадга мувофиқ эканлиги асосланган:

14.1. Халқаро хусусий-ҳуқуқий меҳнат муносабатлари ўз мазмунига кўра тарафларнинг келишувига асосланган шартномавий муносабат эканлиги, унда тарафларнинг тенглиги белгиланиши муҳимлиги асослангирилиб, Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 72-моддаси биринчи қисмига *«ички меҳнат тартибига бўйсунган ҳолда»* деган сўзлардан сўнг *«тенглик асосида вужудга келадиган»* сўзларни қўшиш таклиф қилинади;

14.2. Халқаро хусусий меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинувчи коллизия боғловчилар (*«lex voluntatis»*, *«lex loci laboris»*, *«lex banderae»*, *«proper law»*, *«lex loci contractus»*, *«lex delegation»*)ни қўллашнинг ҳуқуқий механизмларини Меҳнат кодексига жорий қилиш мақсадида унга *«Халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларини меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилиш»* деб номланган бобни иловага мувофиқ таҳрирда қабул қилиш;

14.3. Меҳнат шартномасига нисбатан эрк мухторияти тамойили (*«lex voluntatis»*)ни татбиқ қилишнинг ҳуқуқий асосларини шакллантириш мақсадида Меҳнат кодексига *«Халқаро хусусий меҳнат шартномасига нисбатан эрк мухторияти тамойилини татбиқ қилиш»* деб номланган моддани иловага мувофиқ қабул қилиш;

14.4. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига меҳнат фаолиятини олиб бориш жойи қонуни (*«lex loci laboris»*) тамойилини мустақкамлашни назарда тутувчи *«Тарафларнинг келишуви бўлмаган тақдирда халқаро хусусий меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқни аниқлаш»* ва *«Меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқнинг амал қилиш доираси»* деб номланган моддаларни иловага мувофиқ қабул қилиш асосланган.

15. Виртуал шаклда юз берадиган трансмиллий меҳнат муносабатлари халқаро хусусий ҳуқуқ билан тартибга солиниши зарур, деган ғоя асослаб берилиб, тадқиқотда миллий қонунчиликда виртуал меҳнат муносабатларини тартибга солувчи қонунчиликдаги бўшлиқлар кўрсатиб берилди.

Халқаро тажриба асосида меҳнат фаолиятини виртуал шаклда ташкил қилишнинг **уч асосий модели таҳлил қилиниб**, уни миллий қонунчиликка жорий қилиш зарур деган хулосага келинди. Диссертант Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига *«Виртуал халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишнинг ўзига хослиги»* деб номланган янги параграфни иловага мувофиқ қабул қилишни таклиф қилади.

Ушбу параграфда виртуал меҳнат муносабатлари тушунчаси, унинг субъектлари, виртуал меҳнат муносабатларида меҳнат муҳофазаси ва иш режимини таъминлаш, меҳнат шартномаси ва унга қўйилган талаблар, меҳнат шартномасини бекор қилиш масалалари, ходимлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, халқаро хусусий меҳнат муносабатларини тартибга солишнинг ўзига хослиги каби масалалар қамраб олинishi таклиф қилинган.

16. Чет эллик ходимлар меҳнатига ҳақ тўлаш, уларга таътиллар бериш, уларни пенсия билан таъминлаш масалаларини янада либераллаштириш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги Қонуннинг 48-моддаси иккинчи қисмини қуйидаги таҳрирда баён қилиш таклиф қилинади:

«Чет эллик ходимлар меҳнатига ҳақ тўлаш, уларга таътил бериш, уларни пенсия билан таъминлаш масалалари ушбу ходимларнинг ҳар бири билан тузилган меҳнат шартномаларида ҳал этилиши керак.

Тарафлар томонидан чет эллик ходимнинг меҳнат муносабатларига нисбатан татбиқ қилинувчи давлат ҳуқуқини танлаш фақат ёзма шаклда амалга оширилади. Бунда танланган давлат ҳуқуқи меҳнат шартномаси билан узвий боғланган бўлиши ва Ўзбекистон Республикаси меҳнат қонунчилиги билан ходимларга тақдим этилган шарт-шароитлардан кам бўлмаслиги лозим.

Ушбу ходимларнинг иш ҳақи ва қонуний йўл билан олинган бошқа даромадлари қонунда белгиланган солиқ ва тўлов тўлангандан кейин улар томонидан бошқа давлатларга ҳеч бир чекловларсиз ўтказилиши мумкин».

17. Ўзбекистон Республикаси «Инвестициялар ва инвестиция фаолияти тўғрисида»ги Қонуннинг 54-моддасининг ўн учинчи қисмини қуйидаги таҳрирда баён қилиш ва қуйидаги мазмундаги ўн тўртинчи қисм билан тўлдириш таклиф қилинади: *«Чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналар ходимларининг меҳнат муносабатлари Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади, агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида ва*

тарафлар ўртасида тузилган меҳнат шартномасида бошқача ҳолат назарда тутилмаган бўлса.

Чет эл инвестициялари иштирокидаги корxonанинг чет эллик ходимларини ижтимоий суғурта қилиш ва ижтимоий таъминлаш Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ ёки тарафлар ўртасида тузилган меҳнат шартномасида назарда тутилган тартибда амалга оширилади».

18. Диссертацияда Ўзбекистон Республикаси «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги қонуннинг ижро этилиши натижасида чет элга ишга кетаётган минглаб фуқароларга моддий ва маънавий зарар етказилганлиги, бунга асосий сабаб ушбу соҳадаги қонунчиликни халқаро ижобий ва салбий тажриба асосида ишлаб чиқилмаганлиги, ХБА фаолиятига АКТ технологияларининг татбиқ қилинмаганлиги асослаб берилган.

ХБА ва меҳнат мигранти ўртасидаги шартномавий муносабатларни қайта кўриб чиқиш, фирибгарлик ҳолатларининг олдини олиш, хизмат ҳақи миқдорини аниқ белгилаш, соҳани рақамлаштириш, халқаро тажриба асосида ХБА ходимларига қўйилган профессионал талабларни белгилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси «Хусусий бандлик агентликлари тўғрисида»ги қонуннинг 15, 17 ва 23-моддаларига иловага мувофиқ ўзгартиш ва қўшимчаларни киритиш таклиф қилинган.

19. Чет эл юридик шахсларининг филиаллари ва ваколатхоналари, чет эл инвестициялари иштирокидаги корxonалари, уларнинг ходимларига виза, яшаш гувоҳномаси олиш, рўйхатга туриш, прописка қилиниш тартиби, солиқ солиш механизмлари ва меҳнат муносабатлари хусусиятлари, имтиёз ва преференциялардан фойдаланиш бўйича барча тартиб-таомилларини қамраб олувчи, **PSC – the Points of Single Contact** (ягона алоқа дарчаси) махсус ахборот порталини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш зарурлиги асосланган.

20. «WorldSkills» халқаро стандартлари белгилаб берган 65 дан ортиқ касблар ва кўникмаларга эътибор қаратсак, уларнинг 70 % ини бугунги кунда компьютер технологиялари билан боғлиқ касблар ташкил қилади. Диссертацияда Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги тизимида 2020 йилдан бошлаб ташкил қилинган «Ишга марҳамат» мономарказларида тингловчилар «қўл меҳнатига асосланган иш»чи қатламини тайёрлашга қаратилганлиги таҳлил қилиниб, «Industry 5.0-6.0» учун меҳнат мигрантларини халқаро юқори малакали касбларга «WorldSkills» халқаро стандартлари асосида ўқитиш тизимини танқидий кўриб чиқиш зарурлиги кўрсатиб берилган.

«**Мактаб – касб-ҳунар таълими – олий таълим**» тизимида «WorldSkills» халқаро стандартлари асосида талаб юқори бўлган соҳаларни аниқлаб, ушбу соҳаларга иқтидорли ёшларнинг касбий малакасини ошириш ҳамда тайёрлаш бўйича мақсадли стратегиянинг ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш таклиф қилинган.

21. Бугунги кунда Ўзбекистондан хорижий давлатларга меҳнат мигранти сифатида чиқиб кетган фуқароларимиз дуч келаётган энг катта муаммолардан бири бу самарали, ишончли, тезкор ва тизимли ҳуқуқий ахборот билан таъминлаш масаласидир. Диссертацияда халқаро хусусий меҳнат муносабатларида замонавий АКТ, «сунъий интеллект» технологиялари ва «ақлли бошқарув» усуллари татбиқ қилиш орқали меҳнат мигрантлари учун **ягона миллий ахборот онлайн платформа ва Android ва iOS** тизимларига мўлжалланган **мобиль иловани** яратиш зарурлиги асослаб берилган.

22. Тадқиқотлар натижасида 2021 йилдан бошлаб фаолият олиб бораётган «*labormigration.uz*» – электрон порталини ахборот-ҳуқуқий ва техник имкониятлари ўрганилиб, ушбу тизимга ҳар бир фуқаронинг Ўзбекистондан ишлаш учун **чиқиб кетишни режалаштирган вақтдан бошлаб, то ишлаб ватанга қайтгунга қадар бўлган даврда** ҳуқуқларини таъминлаш, ҳуқуқий ёрдам бериш ва муаммоларини ҳал қилиш имкониятига эга бўлган сунъий интеллектга асосланган электрон миграция тизимини жорий қилишга қаратилган 11 та йўналишда таклифлар ишлаб чиқилган. Жумладан:

- мустақил ва автоматик равишда фуқарони идентификация қилиш ва текшириш (фуқаронинг, чет эл фуқаросининг, фуқаролиги бўлмаган шахсининг, қочқиннинг шахсини аниқлаш ва текшириш);

- меҳнат мигрантлари самарали ва тезкор онлайн ахборот-ҳуқуқий қўллаб-қувватлаш, интернет алоқаси йўқ вазиятда оффлайн режимда ёрдам сўраш ёки аудио хабар юбориш имконияти яратиш;

- меҳнат мигрантларини энг кўп қабул қилувчи МДХ давлатларининг ахборот тизимларига интеграция қилиш орқали ахборотларни ишончлилигини турли манбалардан текшириш имкониятини яратиш;

- электрон бошқарув технологияларига асосланган бошқарув компонентини яратиш орқали, фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларининг бажарилишини масофадан туриб кузатиб бориш, мигрантлар ҳуқуқларини таъминлаш соҳасидаги ҳозирги ҳолатни баҳолаш имконини берадиган электрон назорат тизимини жорий қилиш ва бошқалар.

23. 1990 йил 18 декабрдаги Бош Ассамблеянинг 45/158 резолюцияси билан қабул қилинган «Барча меҳнаткаш-мигрантлар ва уларнинг оила аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Конвенциянинг 2-моддасида берилган таърифни қуйидаги таҳрирда баён қилиш мақсадга мувофиқ: *«Меҳнаткаш-мигрант бу – ўз фуқароси саналган давлатдан ёки доимий яшовчи бошқа давлатдан фуқароси ҳисобланмаган бошқа давлат ҳудудига ишга жойлашиш мақсадида ушбу давлатнинг ички қонун ҳужжатлари ёхуд халқаро шартномаларга мувофиқ вақтинчалик кўчиб ўтган ёки виртуал тарзда меҳнат қилаётган фуқаро ёки фуқаролиги бўлмаган шахс».*

24. Халқаро миграция ташкилоти томонидан «Виртуал меҳнаткаш-мигрантларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича давлатлар мажбуриятлари тўғрисида»ги Тавсияни ишлаб чиқиш ва 1990 йилги «Барча меҳнаткаш-мигрантлар ва уларнинг оила аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Конвенцияга виртуал меҳнат-мигрантлари, уларга адолатли меҳнат шароитларини яратиш, уларни солиққа тортиш ва ижтимоий ҳимоясини таъминлаш бўйича давлатлар зиммасига мажбуриятларни юклашга қаратилган нормаларни киритиш таклиф қилинади.

**SCIENTIFIC COUNCIL No DSc.07/30.12. 2019.Yu.22.01
FOR AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

MUSAEV BEKZOD TURSUNBOEVICH

**IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF LABOR RELATIONS
IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW**

12.00.03 – Civil law. Business law.
Family law. Private international law

**Doctoral (DSc) dissertation abstract
on legal sciences**

Tashkent 2021

The theme of the doctoral dissertation (DSc) was registered at the Supreme Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2021.3.DSc/Yu176.

The dissertation has been prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) on the website of the Scientific Council (<https://tsul.uz/uz/fan/avtoreferatlar>) and of "ZiyoNet" Information and Educational Portal (www.ziynet.uz).

Scientific supervisor:	Ruziyev Rustam Jabborovich, Doctor of Science in Law, Professor
Official opponents:	Rakhmonulova Nilufar Khodji-Akbarovna, Doctor of Science in Law, Associate professor Abdurakhmanova Khosiyat Bakhtiyorjon qizi, Doctor of Science in Law, Associate professor Akhmedov Azizkhon Dilshodovich, Doctor of Science in Law
Leading organization:	The Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan

The defense of the dissertation will take place on October 30, 2021, at 10.00 at the meeting of the Scientific Council № DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 at Tashkent State University of Law (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgoh street 35. Phone: (99871) 233-66-36; Fax: (99871) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation (DSc) is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registered under № 988). (Address: 100047, Tashkent city, Sayilgoh street, 35. Phone: (99871) 233-66-36.

The abstract of the dissertation was distributed on October 15, 2021.

(Registry protocol № 12 of October 15, 2021)

U. Rustambekov

U. Rustambekov
Chairman of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, Professor

D.Y. Khabibullayev
Acting secretary of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Candidate of Juridical Science, Professor

S.S. Gulyamov
Chairman of Scientific seminars under the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Science in Law, Professor

INTRODUCTION (abstract of the doctoral dissertation)

The importance of the dissertation topic and demand for it. In mid-2020, due to the COVID-19 pandemic, the world has been severely restricted in the areas of labor inequality and external labor migration, which are particularly important for the state's economy. This has led to the development of a new form of ensuring the safety of labor in the country by digitizing the spheres and developing a virtual labor institute. According to the international calculations, by 2020, there were about 281 million international migrants in the world, which is 3.6% of the world's population¹. According to the International Labour Organization (ILO), the number of people working remotely in the world is 17%, while in Japan and the United States the figure is almost 40%². These figures show the need for improving the international private legal norms at the national level, digitizing the labor migration process, developing more effective mechanisms to protect the rights of virtual labor migrants.

In the world, special attention is paid to the issues of formalization of international private labor relations, creating a legal framework for virtual labor migration, expanding the means of the international legal protection of the rights of labor migrants, expanding the powers of non-governmental organizations in employment, unification of requirements to them, application of "artificial intelligence" technology in the management of labor migration, creation of a legal basis for the application of the principle of autonomy of will of the parties in labor relations ("lex voluntatis") as an area of research of great scientific and practical importance.

A wide range of measures are being taken in Uzbekistan to create favorable conditions for ensuring the protection of the rights and interests of citizens working in foreign countries, providing them with necessary legal, social, informational and financial assistance, wide application of information technology in the process of labor migration within the framework of the strategy "Digital Uzbekistan 2030", pursuing a differentiated immigration policy based on an approach to the choice of entry for foreign migrants, implementation of labor activity by foreign specialists. Issues of "Provision of services to Uzbekistan labor migrants in foreign countries, radically developing a system of effective protection of their rights and interests, enhancing cooperation with the International Organization for Migration (IOM), the introduction of a system of incentives for citizens going abroad for organized labor migration"³, ensuring employment and improving the system of social protection of migrant workers has been identified as a priority. These tasks determine the need to improve the legislation in this area based on international standards.

---

¹ <https://www.un.org/development/desa/pd/>; <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2020-interactive/>.

² <https://www.ilo.org>

³ Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. DP-6155 of February 3, 2021 "On the State Program for the implementation of the Action Strategy for five priority areas of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021 in the Year of Supporting Youth and Improving Population Health" // National Database of Legislation, 04.02.2021., No.06/21/6155/0082.

This dissertation study serves to a certain extent to carry out the tasks set out in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan (1995), Civil Code (1995, 1997), laws No. LRU-501 of the Republic of Uzbekistan “On Private Employment Agencies” (2018), No. LRU-598 of the Republic of Uzbekistan “On Investment and Investment Activities” (2019), No. LRU-642 of the Republic of Uzbekistan “On Employment” (2020), Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. DP-5785 (2019) “On further strengthening the guarantees of protection of citizens of the Republic of Uzbekistan and their families who are temporarily working abroad”, resolutions No. RP-4008 (2018) “On measures for the arrangement of favorable conditions for the implementation of labor activity by qualified specialists of foreign countries in the territory of the Republic of Uzbekistan” (2018) and No. RP-3839 (2018) “On additional measures to further improve the system of external labor migration of the Republic of Uzbekistan” and other legislation on the subject.

The compliance of the research with the priority directions of scientific and technological development of the republic. This research corresponds to the priority direction of the development of science and technology of the republic I. “The ways to form and implement a system of innovative ideas in the social, legal, economic, cultural, spiritual and moral development of an informed society and a democratic state”.

Review of foreign research on the topic of the dissertation¹. Research on the legal regulation of international private labor relations and labor migration is conducted in leading research centers and universities around the world, including The London School of Economics and Political Science (the United Kingdom), University of Leuven (Belgium), University of Warsaw (Poland), University of Leicester (the United Kingdom), The University of Gothenburg (Sweden), Ludwig-Maximilians-University of Munich (Germany), National Graduate Institute for Policy Studies (Japan) and Central European University (Hungary) University of World Economy and Diplomacy (Uzbekistan).

As a result of world research in the sphere of regulation of international private labor relations, the following scientific results have been obtained, including: legal sources regulating international labor relations are classified and the criteria for determining the right applicable to the employment contract are substantiated (Ludwig-Maximilians-University Munich), the conditions for the application of the principle of voluntary autonomy of will (*«lex voluntatis»*) in labor relations are substantiated (University of Leuven), a legal mechanism for the protection of employees' rights in international private law has been developed and the lack of application of the principle of autonomy of will (*«lex voluntatis»*) in labor relations has been proven (The London School of Economics and Political Science), the directions of improving the legal basis of the conflict of international private labor relations are substantiated (Central European University), the need to increase the efficiency of international legal documents in the field of labor and the

---

¹ See: www.lse.ac.uk; www.kuleuven.be; www.en.uw.edu.pl; www.wisc.edu; www.gu.se; www.en.uni-muenchen.de; www.grips.ac.jp; www.ceu.edu; www.msal.ru and other sources.

need to unify legal documents in this area are proved (Moscow State University), the need to implement the International Labour Organization and its legal rules in the field of labor into national legislation has been proven (University of World Economy and Diplomacy).

Scientific research is being conducted in the field of improving the legal framework of international private labor relations in the world, including the application of the principle of autonomy of will («*lex voluntatis*») concerning the international private labor contract; protection of the rights of the employee based on the applicable rules of law and ensuring the rights of the employee in accordance with the rules of justice; unification of law in the regulation of international labor migration at the regional and universal level, legal and economic basis of virtual labor migration, application of “artificial intelligence” in the migration process, digitization of the labor migration process.

The extent of the study of research problems. International private legal analysis of labor relations, historical and modern methods of determining the law applicable to this relationship, virtual labor migration, as well as international standards for the regulation of international private labor relations and the experience of foreign countries have not been studied in our country as an object of independent research.

Some aspects of international private legal regulation of labor relations in the Republic of Uzbekistan, legal regulation of artificial intelligence, legal regulation of civil-legal relations in the Internet, personal law of foreign citizens in foreign countries, their international private law in the Republic of Uzbekistan, as well as the rights and legal capacity of foreign citizens in Uzbekistan and Uzbekistan’s citizens in foreign countries are studied in the research of our national legal scholars H.R. Pakhmonqulov, S.S. Gulyamov, I.R. Rustambekov, B.B. Samarkhujayev, T.A. Umarov, V.Y. Ergashev, Y.Tursunov, S. Khamrayev, M.M. Mamasiddiqov, N.H-A.Pakhmonkulova, Sh.Ismoilov¹. Legal scholars G.A. Matkarimova, S. Ishankhodjayev, L. Isoqov, I.B. Samiyev, N. Nosirova, L.P. Maksakova, H. Kholikova, Sh.Y. Salimov, J. Rasulov conducted scientific research on international legal issues of protection of the rights of migrant workers, management of migration processes, improvement of public administration in this area, international public and legal aspects of the legal status of foreigners, the international legal status of labor migrants, and issues related to its international legal regulation².

It should be noted that no research has been conducted in our country on such issues as international private legal regulation of labor relations, digitization of these processes, virtual labor migration, collision binding system and the specifics of their application in national legislation.

In the works of experts in the field of private international law and international labor law of Western Europe and the United States such as R. Blanpain, M.Franzen, G.A. Johnston, U. Grušić, L. Suepston, Dirk Vanheule,

---

¹ A complete list of the works of these scientists is provided in the list of references in the dissertation.

² A complete list of the works of these scientists is provided in the list of references in the dissertation.

G.Novelli, G.J. Simson, Friberg Jon Horgen, M.Collyer, D. Bartram, N. Kartikasari, I.Szaszy, García-Muñoz Alhambra, Izabella Majcher, Ibrohim Soysüren and Mixaela Nedelcu, A. Beduschi, L. McGregor and others on this issue, the sources of international law governing international labor relations, methods of legal regulation of these relations, the principle of autonomy of will («*lex voluntatis*») concerning international private labor relations, virtual labor migration and its legal regulation, digitization of migration processes are proved¹.

M.Boguslavsky, M.V.Lushnikova, D.K.Bekyashev, I.Y.Kiselev, L.P.Anufriyeva, N.L. Lyutov, I.V. Shesteryakova, N.A. Khaustova, K.B. Ibrayeva, M.A.Andrianova, N.P.Zinchenko, R.Sh. Davletgildeyev, V.E. Podshivalov, T.B. Rusakova, V.I. Mironov, L.A. Vedernikova, M.A. Baturyan, V.R. Sagitova and scientists from other CIS countries covered labor relations in private international law, its interaction with related branches of law, the specificity of the application of collision norms in international labor relations, labor migration and its specific impact on the process of integration of countries around the world².

The relation of the dissertation topic to the scientific research plans of the higher educational institution where the dissertation was prepared. The research was carried out within the framework of the fundamental research project of Tashkent State University of Law (2017-2021) on «Issues of the implementation of the results of the study of the achievements of developed state legislation and international labor law in national legislation».

The aim of the research is to develop proposals and recommendations for improving the legal framework for the regulation of international private labor relations in Uzbekistan and increasing the effectiveness of its application.

The objectives of the research are as follows:

development of new scientific and theoretical ideas through the analysis of scientific concepts and doctrines on the legal nature of international private labor relations, its understanding;

identification of the system of collision binding applied to international private labor relations («*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*») and the development of proposals for improvement of the effectiveness of their application in labor relations;

development of proposals for the unification of law in the field of international private labor relations based on a comparative legal analysis of the European Union and some foreign developed countries and national legislation;

digitization of the process of labor migration and scientific assessment of the legal prospects for the application of artificial intelligence;

development of a new scientific-theoretical concept of international private legal regulation of virtual labor migration and substantiation of proposals for improving the legislation;

---

¹ A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation

² A complete list of the works of these scientists is given in the list of references used in the dissertation

professional development of labor migrants based on «WorldSkills» standards and development of proposals on the prospects of training virtual labor migrants;

improving the mechanisms of labor activity of citizens of Uzbekistan in foreign countries and foreign citizens in Uzbekistan and its international private legal regulation;

to study the doctrines of understanding the legal nature of private employment agencies in Uzbekistan, to analyze the problems in practice and to develop proposals for improving the legislation in this area;

to make recommendations on improving the existing legislation, law enforcement practice.

The object of the research is the system of relations related to the legal regulation of international private labor relations in Uzbekistan.

The subject of the research is the normative legal documents regulating international private labor relations in Uzbekistan, law enforcement practice, foreign legislation and practice, as well as conceptual approaches, scientific-theoretical views and legal categories in the International Private Law, Civil Law, and the Labor Law.

The research methods. Methods such as a complex study of historical, systemic-structural, comparative-legal, logical, scientific sources, interviews, summaries, induction, deduction and analysis of statistical data were used in the research.

Scientific novelty of the research is following:

it would be appropriate for legal entities engaged in employment outside the Republic of Uzbekistan in response to a request from the licensing authority to provide within a week copies of labour contracts ensuring regular payment of wages and labor protection standards and other conditions stipulated by the labor legislation of the host country;

it would be appropriate to check the enforcement of the employment contract terms, working and living conditions of the migrant worker through regular visits to the foreign employer by the employment agency and the Attaché for Consular Affairs of the Republic of Uzbekistan;

it would be appropriate to develop an online platform for obtaining permits to attract foreign labor and certificates confirming the right of foreign citizens to work in the Republic of Uzbekistan;

it would be appropriate to ensure the right for highly qualified and qualified professionals to work on the territory of Uzbekistan on a part-time basis without the certificate;

it would be appropriate to teach the legislation and working conditions of foreign countries in the process of assessing the professional skills of graduates of monocenters based on WorldSkills standards;

it would be appropriate to specify the terms of the service, the amount and terms of payment, the liability of the parties for non-performance or inadequate performance of contractual obligations, and the procedure for refund as necessary

conditions of the contract for the provision of services by private employment agencies.

The practical results of the research are as follows:

doctrinal approaches have been developed for the content of collision bindings – «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*» – applied to traditional international private labor relations, to improve the legal framework for their application to labor relations;

the legal nature of the virtual labor migration, its uniqueness, the collision binding «*lex electronica (informatica)*» regulating virtual labor migration is revealed;

mandatory requirements and conditions that must be reflected in an international private employment agreement are developed;

legal mechanisms for the concept of state foreign migration policy of the Republic of Uzbekistan for 2021-2026 have been developed to adapt the legislation of Uzbekistan and the public administration system to a new phenomenon such as «virtual migration»;

it would be appropriate to create a single national online information platform for migrant workers and a mobile application for Android and iOS systems through the application of modern information technology (ICT), artificial intelligence and «smart management» in international private employment relations;

it would be appropriate to identify the most demanding areas in the system «school – vocational education – higher education» based on WorldSkills standards, developing a legal framework for a targeted strategy on professional development and training of talented young people in these areas;

it would be appropriate to develop the ILO Recommendation «On the obligations of states to protect the rights of virtual migrant workers» and to make amendments to the 1990 International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families since ILO and UN international instruments do not impose on member states the responsibility for virtual labor migration based on information technology, its regulation and protection of economic and social rights of migrant workers.

The reliability of research results. The reliability of the research results is based on the methods used in the work, the theoretical and scientific conclusions used in it, based on reliable data from international scientific databases базалар (<https://www.scholar.google.com>, <https://www.jstor.org>, <https://www.sciencedirect.com>, <https://www.proquest.com>, <https://heinonline.org>) and other official sources. Some of the recommendations made during the research have been put into practice and approved by the relevant authorities. The results of the study have been published in leading national and foreign publications.

The scientific and practical significance of the research results. The scientific significance of the results of the research lies in the fact that it reflects the scientific and theoretical ideas and proposals for legislation in the field of international private law and labor law in Uzbekistan, interpretation of the

relevant norms of the legislation, improvement of national legislation and can be used in teaching legal science such as «Private international law», «Labor law» and preparing methodological advice.

The practical significance of the results of the study is determined by the fact that it can be used in the development of normative-legal documents regulating international private labor relations, law enforcement practice, as well as researching the field of international private law and labor law.

The implementation of research results. The scientific results obtained during the research have been employed as follows:

the proposal that it would be appropriate for legal entities engaged in employment outside the Republic of Uzbekistan in response to a request from the licensing authority to provide within a week copies of labour contracts ensuring regular payment of wages and labor protection standards and other conditions stipulated by the labor legislation of the host country is taken into consideration in developing paragraph 41 of the Regulation on the procedure for licensing activities for employment of persons seeking for a job outside the Republic of Uzbekistan (Reference of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of January 23, 2020, No. 12-18-1). The implementation of this proposal served to define the employment contract and its terms in the process of labor migration;

the proposal that it would be appropriate to check the enforcement of the employment contract terms, working and living conditions of the migrant worker through regular visits to the foreign employer by the employment agency and the Attaché for Consular Affairs of the Republic of Uzbekistan is taken into consideration in developing paragraph 19 of the Regulations on the procedure for organized selection of citizens of the Republic of Uzbekistan for temporary employment abroad (Reference of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of January 23, 2020, No 12-18-1). The implementation of this proposal served to protect the rights of migrant workers through consular organizations;

the proposal that it would be appropriate to develop an online platform for obtaining permits to attract foreign labor and certificates confirming the right of foreign citizens to work in the Republic of Uzbekistan is taken into consideration in developing paragraph 11 of the Regulation on the procedure for attracting and using foreign labor in the Republic of Uzbekistan (Reference of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of August 19, 2021, No. 12/21-34). The implementation of this proposal served to digitize labor migration processes;

the proposal that it would be appropriate to ensure the right for highly qualified and qualified professionals to work on the territory of Uzbekistan on a part-time basis without the certificate is taken into account in developing paragraph 44 of the Regulation on the procedure for attracting and using foreign labor in the Republic of Uzbekistan (Reference of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of August 19, 2021,

No. 12/21-34). The implementation of this proposal served to ensure the rights of highly qualified foreign citizens;

the proposals on training of foreign legislation and working conditions in the monocenter, registration of documents required for work abroad, getting a loan, assistance in drawing up an insurance policy and other necessary documents, assessment of professional skills of graduates of monocenters based on WorldSkills standards, as well as the issuance of Skills passports, which are recognized in the Republic of Uzbekistan and abroad, to graduates who successfully pass the assessment are taken into consideration in developing paragraphs 30, 33 of the Regulation on the monocenters «Ishga Markhamat» (“Welcome to Work”) of the Ministry of Employment and Labor Relations (Reference of the Department of Legal Support of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan of August 19, 2021, No. 12/21-34). The implementation of this proposal has served to bring the system of vocational training of migrant workers in line with international standards;

the proposal that it would be appropriate to specify the terms of the service, the amount and terms of payment, the liability of the parties for non-performance or inadequate performance of contractual obligations, and the procedure for refund as necessary conditions of the contract for the provision of services by private employment agencies is taken into consideration in developing Article 15 of the Law of the Republic of Uzbekistan «On private employment agencies» (Reference of the Committee on Labor and Social Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan of October 30, 2018, No. 04/3-12-52). The implementation of this proposal has served to improve contractual relations in the field of employment.

The approbation of the research results. The research results have been shared at 10 scientific conferences, including at 8 international and 2 republican scientific and practical conferences, roundtable discussions and workshops.

The publication of the research results. A total of 37 scientific papers on the topic of the dissertation, including two monograph and 23 articles (21 of which are in journals registered by the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan).

The structure and size of the dissertation. The dissertation is made up of the introduction, three chapters, the bibliography and appendices. The dissertation consists of 260 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation substantiates the relevance and necessity of the research theme. The goals and tasks, object and subject of the research are described, as well as a review of foreign research on the theme of the dissertation, the compliance with the priorities of the development of science and technology of the country is substantiated. The level of study of the problem, the relevance of the theme to the plan of the research work of the higher education institution where the dissertation is being conducted, methods, scientific novelty and practical results,

reliability, the scientific and practical significance of research results are explained. Information is also provided on the implementation of research results in practice, approbation, published works, structure and scope of the dissertation.

The first chapter of the dissertation entitled **«Doctrinal foundations of understanding the legal nature of international private labor relations»** provides scientific analysis to the scientific concepts for understanding the legal nature of international private labor relations, doctrinal bases and sectoral relevance of the understanding of “private international labor law” and “international labor law”, the legal nature of an international private employment contract and its differences from similar contractual relations, conceptual approaches put forward by domestic and foreign scientists in these areas.

As a result of the analysis of the research of foreign (A.A. Rubanov, V.A. Kanashevskiy, L.P. Anufrieva, I.Y. Kiselev, J.Kirchner, P. R. Kremp, M. Magotsch, A. Perulli and others) and national scholars (P-A. Rakhmonqulov, V.Y. Ergashev, Y.Tursunov, N-H. Rakhmanqulova, S. Khamrayev and others), the author concluded that the concept of «complicated labor relations with a foreign element» reflects the features and categories of classical private international law, the phrase «foreign element» appears in scientific research and legal literature, in the norms of national law within the framework of private international law, serving to reflect this law.

Analyzing the opinion of researchers (J.H. Beale (United States), J. Cheshire and P. North (England), Egawa Hidefumi (Japan), N.L. Lyutov, E.I. Petrova, S.V. Shuraleva (Russia)) who believe that it is inexpedient to include labor relations in the scope of objects of private international law, the researcher believes that this view was due to the neglect of the role of private international law in the legal system, the structure and specificity of its norms.

In the dissertation, it is stated that regardless of which element (subject or object) is considered a «foreign element» in labor relations, this relationship has an international private character. A firm position was put forward stating that the emphasis on the phrase «foreign element» is the basis for the inclusion of labor relations in the scope of the object of private international law, and in turn, the firm position that these relations are relations of a private legal nature.

In the analysis of the doctrinal basis of digitalization and virtual labor migration, the researcher noted that views on the understanding of international private labor relations have changed somewhat, the content of which is no longer linked to state borders, notes that the term «foreign element», first used by the legislature in Section VI of the Civil Code and introduced as a normative basis, should not be considered in isolation from the word «complicated». The legal category «complicated by a foreign element» argues that even in the case of virtualization of labor relations, it means that it enters the scope of private international law.

According to the author, the concepts of «complicated labor relations with a foreign element» and «international private labor relations» that exist in the scientific literature are legal categories that have the same meaning as synonyms in this research work. It was concluded that the concept of «international labor relations» was aimed at revealing the public-legal aspects of labor relations.

This chapter shows that the concept of «international labor relations» serves to introduce international standards in the field of labor between interstate or international organizations and states, establishing international cooperation, unification of norms and views in the field of labor, as well as to express other public-legal relations rather than a contractual relationship between an employee and an employer.

The concept of labor relations complicated by a foreign element has a dualistic character in terms of its legal content. In this case, **first of all**, it is necessary to pay attention to the theoretical views of labor law to describe the phrase «labor relations». **Secondly**, it is necessary to refer to private international law to clarify the content of the phrase «complicated by a foreign element».

According to the researcher, in determining the legal nature of international private labor relations and developing doctrinal approaches to it, it is not expedient to evaluate it from an international private legal point of view, distinguishing it from labor law.

Within the framework of this chapter of the study in the legal literature (N. Valticos, J.M. Servais, A.O. Kharitonova, L. Swepston, K.N. Gusov, N.L. Lyutov, Y. Tursunov, A.K. Nadirova, etc.) the emergence of such concepts as «international labor law», «international private labor law» and «international migration law», which are common today and are widely used in the scientific literature, the issue of determining to which branch of law these legal phenomena belong is analyzed.

It is acknowledged by many proponents of the concept of international labor law that it is aimed at revealing the essence of international labor law, in this case, the specific legal aspects of international labor relations, in which field of law the employment contracts concluded by the parties in international labor relations are regulated, the issue of virtual labor migration remains open in the process of developing information technologies.

According to the researcher, the structure of international private labor relations can include collective and individual labor relations of employees of transnational corporations and international organizations, international sailors, migrant workers, employees sent on business trips and internships abroad. The author states that international private labor relations are relations that occur between equal subjects. He believes that this view should serve to clearly define the relationship between international public labor law and international private labor law.

The researcher, examining the relationship between an international private employment contract and a fee-for-service contract governed by the rules of civil law, concluded that if the provisions of Section VI of the Civil Code «Application of the norms of private international law to civil law relations» may be applied to the contract of paid services, it is not possible to apply the conflict rules established by civil law to contracts concluded based on the Labor Code. The reason for this is that the principle of national regime is enshrined in the Labor Code as a strict imperative norm.

The researcher scientifically substantiates that the principle of «equality» enshrined in civil law is a fundamental principle for all contractual relations, showing that this principle combines the main directions of private legal regulation, political, legal and philosophical views of the previous generation of civilized scholars. The author concluded that this principle should be defined in national legislation and scientific doctrines as an integral feature of the international private employment contract.

The second chapter of the dissertation is entitled «**Unification of international experience and law in the regulation of private international labor relations**». Legislative approaches to the regulation of international private labor relations in the European Union, the experience of Germany, the United Kingdom, the United States and other countries in the regulation of international private labor relations based on collision norms, doctrinal basis for the unification of international private labor relations, research by national and foreign scholars, scientific approaches, as well as trends in international law in this area are analyzed from the comparative-legal point of view.

In this chapter, the researcher notes that the phenomenon of so-called collision of labor law is actively developing in foreign countries, which is manifested in the Anglo-Saxon legal system in the form of «conflict of law», and in the legislation of the Romano-Germanic family of law (private international law).

The researcher draws attention to the fact that EU legislation provides a solid legal framework for the regulation of international private labor relations, arguing that the main impetus for the development of the trend of legal regulation of international private labor relations in the region is the Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations. In addition, it was noted that the development of the tendency to regulate international private labor relations based on modern conflict norms was facilitated by the Regulations «Rome I» and «Rome II» adopted in 2008.

The researcher identifies three main aspects of the Rome I Regulations that differ from the Rome Convention: the existence of clear rules for determining the law applicable to the contract, if the applicable law is not selected; creation of a new set of rules on the rights of the “weak” party to the contract and its protection; the existence of legislative norms aimed at effectively addressing the problem of enforcement of strict imperative rules.

This chapter examines the works of scholars (E. Jayme, C. Kohler, R. Blanpain, Marcin Czerwiński, Carla Gulotta, Dirk Vanheule R. Smith, Cromack, Piñeiro Laura Carballo and others) who have studied European legislation governing international private labor relations and analyzes the rules of *lex mercatoria* in the norms of the Regulations of Rome I, “*depeçage*” – the principle of the possibility of changing the law in the future, mandatory rules, supermandatory rules.

According to the researcher, the areas of application of private legal instruments in the European Union are separated from each other, which, in turn, allows the simultaneous application of these legal norms to a particular dispute, without causing competition between legal norms.

A comparative legal analysis was conducted in the application of the principle of free autonomy (“*lex voluntatis*”) in the legislation of the European Union and the Civil Code of the Republic of Uzbekistan. It is proved that they are almost indistinguishable from each other, that the formation of the norms of conflict legislation in Uzbekistan was directly influenced by the legislation of the European Union.

According to the researcher, the most appropriate and expedient solution to the legal nature of labor relations in Uzbekistan is the introduction of conflict rules with the principle of “*in favorem*” as a way to solve the problem of conflict regulation of labor relations (individual and collective) with a foreign element.

The researcher, examining the concept of the territory of employment in the European Union, which is a key element of the principle of “*lex loci laboris*”, noted that labor laws have been assessed as ‘territorial’ by European courts without any discussion or explanation. He also concluded that Article 8 of the Rome Regulations I concluded that a contract was concluded in the territory of one state and did not explicitly define it as a temporary labor activity if the work was performed in the territory of another state.

In addition to the current trends in judicial practice within the European Union, the views of Francescakis, de Nova, Malintoppi, de Winter, representatives of modern theory, who classify labor legislation in a special category of “directly applicable norms” were studied. It is noted that the practice of drafting norms based on this approach is reflected in Chapter 2, Article 7 of the 1980 European Convention and Chapter 2, Article 9 of the Rome I Regulations. It is concluded that the main idea of strengthening such imperative norms in these legal documents is to prevent the violation and abuse of the rights of employees by employers.

According to the researcher, the principle of the law of the place of work (“*lex loci laboris*”) does not always correspond to the interests of the employee, in each case it is necessary to apply the conflict link individually.

In some foreign countries, the legislation governing international private labor relations is analyzed, and foreign countries, which provide for the principle of autonomy in labor relations (“*lex voluntatis*”) in their legislation, are divided into three groups: **the first group**, the states where the parties are allowed to apply the principle of autonomy (Spain, England, the Czech Republic, Liechtenstein, Germany, Italy); **the second group** is the states that give the parties the right to apply the principle of free autonomy in a limited way (France, Belgium, several Latin American countries, Australia, Canada), although there are restrictions on the choice of law of the parties; **the third group**, “*lex voluntatis*” – states that are not allowed to implement the principle of autonomy to protect the interests of employees who are considered a weak side of the employment contract.

This chapter analyzes the existence of certain conditions in the application of the principle of “*lex voluntatis*”. According to it, the rights chosen by the parties concerning the employment contract shall take precedence over the norms of national law, unless otherwise provided by the imperative norms of national legislation on this issue. In this case, we are talking about the fact that national

imperative norms do not contradict the free autonomy of the parties. It is argued that only in this case will the principle of free autonomy be fully realized.

The dissertation provides the study of the application of the “principle of application of the most closely related state law (*ausweichklausel*)” to the employment contract only in exceptional cases, without complying with the basic conflict-of-law rules of employment, applicable to the employment contract under German law. Based on the analysis of German scientific literature, it is argued that this principle can rarely be applied only to effectively apply the basic conflict rules in the field of labor and ensure legal stability in the field of labor relations.

The legislation of Anglo-Saxon states, in its legal assessment of international private labor relations, has always emphasized that employees are in a weak socio-economic position relative to employers. This situation, in turn, shows that government intervention in these relations is proved because it has caused social injustice and certain difficulties in the labor market.

According to the researcher, it is expedient that the legal conditions for the implementation of the principle of autonomy of freedom should be defined in the national and private international law of the state. At the same time, special attention should be paid to the law of the state, which is most closely linked with the employment contract, to what extent the parties, especially the employee, are familiar with this state law, if the legal guarantees provided by the selected state are not less than the legal guarantees that can be provided to the employee by the law of the state that can be applied in case of non-selection of this state law.

The role of the institution of unification in the regulation of international private labor relations, focusing on the positive aspects of modern legal research (R. Wai, P.R. Dubinsky, M. Gebauer, G. Rühl, Galvin, Daniel J., A.L. Makovskiy, I.O. Khlestova, T.P. Lazareva, I.V. Shesteryakova, N.N. Ostroumov) are studied in this chapter. It was concluded that ensuring the unification of norms governing cross-border labor relations and effective legal regulation of this sector by states is a necessary condition of globalization.

According to the researcher, the institution of unification is the result of modern legal creativity, as a result of which the developed norms prevail over national legal norms, and unified legal norms have a direct impact on national legal practice.

The third chapter of the dissertation is devoted to «**Prospects for the introduction of digital technologies in international private labor relations and the regulation of virtual labor migration**». The researcher analyzes the impact of digitalization of labor migration and the application of artificial intelligence on national legal creativity and the labor market, the concepts put forward in the international private legal regulation of virtual labor migration, the prospects of targeted training of migrant workers in Uzbekistan.

The COVID-19 pandemic has led to a tremendous acceleration of the introduction of “smart management” technologies into the digital economy and social relations, which have grown significantly in individual countries over the past decade. Labor relations were not left out of this process. In a short period, modern information technologies (ICT), artificial intelligence and “smart

management” methods have had an impact on the quality and quantity of the labor market.

Studies on the impact of the digitalization process on the labor market and technological change in labor migration show that (K. Lers, S. Ponzanesi, G. Raj-Reichert, S. Zajak and N. Helmerich, K€orfer and R€othig and others) the introduction of technology into the scope of technological means of labor migration has served to simplify the management of foreign workers in some countries and their deportation in case of violation of the laws of the country.

The impact, legal implications and cost-effectiveness of artificial intelligence technologies on international migration have been studied, and it has been concluded that the impact of ICT technologies on labor relations will have a direct impact on the development of digital migration in the next decade. Therefore, the researcher proves that “*transnational migration*”, “*migration coverage and flows*”, “*digital diasporas*”, “*connected migrant*”, “*virtual migration*”, “*digital migration*”, “*virtual international labor migration*” and other new scientific and theoretical concepts need to be incorporated into the doctrine of private international law and national legislation.

In the dissertation it is concluded that the application of artificial intelligence and digital technologies in international migration processes has a **significant impact on three important areas** in this sphere: **first**, interstate relations, which are participants in labor migration, and relations between employees and employers; **second**, the national legal practice of states; **third**, the effectiveness of international and national organizations that manage international migration.

The researcher argued that virtual labor relations are a new way of organizing this labor, in which employers engage workers in partial, short-term, or project work over the Internet. Although the number of workers in the virtual labor market is growing by about 20-30% each year, national legislation has shown that these relations are not regulated.

To adapt the legislation of Uzbekistan and the public administration system to a new phenomenon such as “virtual migration”, legal mechanisms of the **concept of state foreign migration policy of the Republic of Uzbekistan for 2021-2026** have been developed. The main goal of the concept is to create single information and legal “electronic confidence space” for traditional and virtual labor migrants and to improve the legislation based on virtual migration.

When applying artificial intelligence technology to migration processes, it is important not only to emphasize its economic efficiency, high security results, but also the fact that these technologies do not violate human rights, are unique in the effective development of the legal framework, and the level of confidentiality of personal data. Based on the analysis of research in this area (L. McGregor, D. Murray, V. Ng and L. Floridi), it was noted that artificial technologies should not adversely affect human rights and natural rights, as well as fully ensure the protection of human privacy.

According to the researcher, in the context of Uzbekistan, these technologies can be effectively used in areas such as promoting the safe and legal employment of migrant workers in the host country, providing them with economic, social and

legal advice, showing different effective ways to solve problem situations, automatic sending of hazardous areas and health alerts. In addition, the use of modern technologies at the border for identification of foreign nationals, the study of whether they have committed a crime or persecution in foreign countries, the verification of vaccination is a promising area.

One of the biggest problems facing our citizens who have left Uzbekistan as labor migrants today is the provision of effective, reliable, efficient and systematic legal information. **The need to create a single national online information platform** for migrant workers through the application of modern information technology (ICT), artificial intelligence and smart management in international private labor relations is proved in the dissertation.

As a result of the study, the information, legal and technical capabilities of the electronic portal “*labormigration.uz*”, which has been operating since 2021, were studied. Proposals have been developed in 11 areas to introduce an artificial intelligence-based electronic migration system that will enable every citizen to ensure their rights, provide legal assistance and solve their problems **from the time they plan to leave Uzbekistan to work until they return home**.

The researcher argues that the definition of the term “migrant worker” in the 1990 UN International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families does not meet modern requirements, and considers it appropriate to define a migrant worker as follows: “A migrant worker is a citizen or stateless person who has temporarily migrated or is working virtually in accordance with the domestic legislation of this state or international agreements for employment in the territory of another state from which he is a citizen or from another state of permanent residence”.

Research conducted in recent years in the field of virtual labor migration in foreign countries (S. Kazekami, Y. Lott, A.K. Abendroth, A. Ollo-López, S. Goñi-Legaz, M. Heiden, S.H. Chong, etc.) is analyzed. The idea that transnational labor relations in Uzbekistan in virtual form should be regulated by private international law is proved.

The researcher concludes that the advantage of virtual labor relations is characterized by the fact that the process of concluding and formalizing contracts between the parties is carried out virtually without a physical visit to another state. The emergence of new digital private labor relations within the framework of international private labor relations is substantiated in the dissertation. It is proposed to include in the doctrine of private international law the concept of “*virtual international private labor relations*” and “*private international labor contract*”. Within the framework of this concept, a new system of collision binding regulating digital private labor relations has been developed.

The need for three forms of conflict regulation of virtual labor relations is proved in the study: **first**, the application of the law of the country in which the contract is made, or the law of the employer’s location; **second**, the application of the principle of autonomy of the parties to the employment contract (“*lex voluntatis*”); **third**, the regulation of virtual labor relations through the principle of

state law where the server is located or the collision binding “*lex electronica (informatica)*”.

It is noted that in recent years, the number of citizens working in foreign companies located virtually in Uzbekistan without physically crossing the borders of other countries based on information technology has increased dramatically. It is proved that the national legislation needs to develop a concept of virtual labor migration and legal mechanisms to regulate it.

According to the researcher, “*Virtual labor migration is an international private legal relationship manifested in the form of remuneration in which a citizen of one country or a stateless person permanently residing in another country performs the duties of an employer located in another state or as a result of operating as a virtual employee through internet technologies*”.

Based on international experience, three main models of virtual organization of labor activity were analyzed and it was concluded that it should be introduced into national legislation. The researcher argued for the need to include in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan a paragraph entitled “Peculiarities of the regulation of virtual international private labor relations”.

As a result of the proliferation of virtual labor activities in Upwork reports, this new form of labor began to be recognized as a traditional labor relationship. The report predicts that by 2028, 73% of the world’s companies will organize their activities based on this form of an employment relationship.

According to the Online Labour Index (OLI) by the Oxford Internet Institute, the majority of employers who hire virtual workers are in the U.S. (44%), the UK (8%), Australia (6%) and India (5%). European countries together employ about 23 percent of virtual workers. Workers are mostly citizens of economically low-income countries. Most of them work in India (26%), Bangladesh (21%) and the Philippines (5%).

Based on these international analyzes, the last paragraph of this chapter focuses on more than 65 occupations and skills set by WorldSkills international standards, 70% of which are computer-related occupations today.

The fact that in the mono-centers “Welcome to Work” in the system of the Ministry of Employment and Labor Relations, established from 2020, students are “focused on training a working-class based on manual labor” is analyzed in the dissertation. It is proved that it is necessary to critically review the practice of training migrant workers in highly qualified international occupations based on WorldSkills international standards for **Industry 5.0-6.0** and issuing Skills passports to successful graduates.

According to the researcher, it is necessary to identify the most demanding areas in the system “school – vocational education – higher education” based on WorldSkills standards and **develop a legal framework for targeted strategies for professional development and training talented youth** in these areas.

Collision bindings regulating international private labor relations and their application to national legislation, labor activity of Uzbekistan citizens in foreign countries and foreign citizens in our country, improving the mechanisms of legal regulation of these processes are studied in the fourth chapter of the research, entitled

“Improving the international private legal regulation of labor relations in Uzbekistan”.

In the dissertation, it is proved that the labor legislation of the Republic of Uzbekistan does not provide for a system of conflict-of-laws principles governing international private labor relations. The content of the *«lex voluntatis»*, *«lex loci laboris»*, *«lex banderae»*, *«proper law»*, *«lex loci contractus»*, *«lex delegation»*, doctrinal approaches to the improvement of the legal basis for their application to labor relations have been developed.

According to the researcher, the application of conflict norms in private international law to labor relations is characterized by the following features: the **first** is characterized by the reference to these norms. It should be noted that the conflict norm is not aimed directly at resolving the labor dispute that has arisen. This norm does not determine the rights and obligations of the participants in the employment relationship. Perhaps this conflict norm reflects the law (legal order) of the competent state applicable to labor relations. **Second**, the conflict norm applies only through the material norms of the reference state. **Third**, the development of conflict norms stems from the content of regulated social relations.

The researcher proved that in case of complication of the service contract concluded for communication services, medicine, veterinary, auditing, consulting, information services, education, tourism and other services for a fee with a foreign element, the provisions of the Civil Code may be applied to it. The researcher concludes that the application of the principle of autonomy to a contract of paid service is not prohibited by national law.

Based on the analysis of the norms of the Labor Code, the researcher argued that the following legal issues remain open in national legislation: **first**, the issue to which state the employer’s personal law applies; **second**, the possibility of exercising the autonomy of the parties in the employment contract; **third**, issues of regulation of labor relations of foreign citizens arriving in the territory of Uzbekistan for consular and other diplomatic missions; **fourth**, conflict principles that can be applied to a labor relationship complicated by a foreign element; **fifth**, the issue of social protection, social security and labor protection of workers who are foreign nationals based on which state law.

The existence of several systemic problems and shortcomings in the organization of labor migration in Uzbekistan, which does not meet modern requirements and hinder the export of qualified labor resources from the country are analyzed in the dissertation, the need to conceptually change this system is justified. In this regard, it is proved that the Labor Code of the Republic of Uzbekistan and the Laws of the Republic of Uzbekistan “On Private Employment Agencies” and “On Labor Protection” need to fully implement international standards and elements of labor migration organization and digitization, which are effectively used in exporting countries.

The text of the Cooperation Agreement between a legal entity and a foreign employer and (or) a foreign partner, approved by the Regulations on the procedure for organized employment of citizens of the Republic of Uzbekistan for temporary employment abroad, was analyzed and the following cases were identified:

first, the employment contract concluded between the employer and the migrant worker is to be executed in full in the manner prescribed by the law of the state in which the receiving organization is located. It is not possible to use any other conflict bindings;

second, in paragraph 8 of the model contract, during the period of employment, wages and other payments are clearly defined between the migrant worker and the foreign employer based on the employment contract. The rule stating that the amount of wages of a migrant worker should not be less than the statutory wage for citizens of the state to be employed for the relevant category of employees is important, and it serves to introduce the principle of “In favorem”.

third, if the duration of the migrant worker’s working hours and rest periods are fully subject to the legislation of the receiving state, as a dispositive norm, migrant workers may be released from work on official holidays of the Republic of Uzbekistan with the consent of the foreign employer. The application of this rule is entirely at the discretion of the employer.

The need to introduce amendments and addenda to the Law of the Republic of Uzbekistan “On investments and investment activities” was proved for further involvement of foreign experts in enterprises and ensuring their rights at the level of international standards, creating an opportunity to determine the law applicable to employment contracts with foreign workers, determining their applicable rights to pensions and other social security.

The fifth chapter of the research is entitled “Improving private employment agencies and their role in regulating international private labor relations”. Private employment agencies and their role in regulating international private labor relations, doctrinal views and approaches to legal regulation in this area, problems in organizing the activities of private employment agencies (PEA) in Uzbekistan and improving legislation in this area are analyzed in the research.

The researcher analyzed the research (T. Martínez, D.E. Balducchi, R.W. Eberts, C.J. O’Leary, P. Craig, M. Freedland, C. Jacqueson, N. Kountouris, J.B. Seymou) conducted in the field of PEA. He showed that the role of non-governmental organizations in the employment of migrant workers, which are an alternative to government employment agencies, is expanding year by year, the services of these NGOs are widely used not only by migrant workers, but also by multinational companies.

Analyzing the three models of state regulation of private employment agencies, based on the need to establish state control over licensing in Uzbekistan and strengthening the requirements for the digitization of the activities of the PEA are proved.

It is noted that in recent years Singapore’s experience in regulating the PEA is in line with Uzbekistan’s national context. Several studies (Goh C., Wee K., Yeoh B. S. A., Marti G., Parreñas R. S., Kantachote K., Silvey R., Yeoh B. S. A., Yuen Xin Er S., Paul A. M.) were analyzed on the activities of labor migrants and their employment in private employment agencies, the specifics of the regulation of the migration process. Showed strict adherence to clear requirements, electronic

platform and principles of openness in regulating the process of labor migration in this country.

International experience shows that in countries where private employment agencies are allowed to operate at the legislative level, the lack of a competent state body to coordinate these activities and conduct public policy leads to problems with labor migration, violations of workers' rights.

The researcher notes that the ILO's international legal instruments for the promotion of employment cover a century of development and that this system of development reflects the problems in this area and the stages of evolutionary development.

In the dissertation, it is stated that the implementation of the Law "On private employment agencies" has caused material and moral damage to thousands of citizens going abroad for work, mainly since the legislation in this area is not developed based on positive and negative international experience, lack of application of ICT in the activities of PEA.

To prevent fraud in the legislation by promising to send citizens to work abroad, the researcher proved the need to review the contractual relationship between the PEA and the migrant worker, set the amount of service fee, digitize the industry, enact legislation requiring professional requirements for PEA staff based on international experience. Proposals have been developed to improve this area.

CONCLUSION

According to the results of the dissertation research on "Improving the legal regulation of labor relations in international private law", the following scientific, theoretical and practical conclusions were made:

I. Scientific and theoretical conclusions:

1. As a result of the analysis, it has been scientifically and theoretically proved that international private labor relations have entered the scope of international private law. A clear boundary between the separation of legal relations into private and public legal relations was identified during the study. It was concluded that it is not expedient to define this relationship differently in the legislation.

2. It is scientifically and practically justified that private international labor relations cannot be regulated using a conflict of law enshrined in the Civil Code of the Republic of Uzbekistan.

Based on the fact that the labor legislation of Uzbekistan does not provide for a system of conflict resolution, which regulates the international private labor relations, doctrinal approaches have been developed for the content of collision bindings – «*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*» – applied to traditional international private labor relations, to improve the legal framework for their application to labor relations;

3. As a result of the research, the issue of the jurisdiction of such concepts as "international labor law", "international private labor law" and "international migration law", which are currently the subject of scientific debate in the legal

literature, was determined at the doctrinal level. It is scientifically substantiated that they belong to different branches of law.

4. The impact, legal implications and cost-effectiveness of artificial intelligence technologies on international migration have been studied, and it has been concluded that **the impact of ICT technologies on labor relations will have a direct impact on the development of digital migration in the next decade.** Therefore, the researcher proves that “*transnational migration*”, “*migration coverage and flows*”, “*digital diasporas*”, “*connected migrant*”, “*virtual migration*”, “*digital migration*”, “*virtual international labor migration*” and other new scientific and theoretical concepts need to be incorporated into the doctrine of private international law and national legislation.

5. One of the shortcomings of the international private law and labor legislation of the Republic of Uzbekistan is the **lack of a legal basis for the use of artificial intelligence and smart technologies in the field of virtual labor**, which corresponds to the requirements of the modern labor market.

The introduction of modern information technology (ICT), artificial intelligence and smart management in the future in the field of international private labor is proposed in the dissertation.

6. The advantage of virtual labor relations is characterized by the fact that the process of drafting contracts between the parties is carried out virtually without a physical visit to another state. The emergence of new digital private labor relations within the framework of international private labor relations is substantiated in the dissertation. It is proposed to include in the doctrine of private international law the concept of “*virtual international private labor relations*” and “*private international labor contract*”.

In addition, the study suggests that there are three forms of conflict regulation of virtual labor relations: **first**, the application of the law of the country in which the contract is made, or the law of the employer’s location; **second**, the application of the principle of autonomy of the parties to the employment contract (“*lex voluntatis*”); **third**, the regulation of virtual labor relations through the principle of state law where the server is located or the collision binding “*lex electronica (informatica)*”; **fourth**, it is proposed to regulate in accordance with the rules set out in international treaties or bilateral intergovernmental agreements.

7. Although the number of workers in the virtual labor market is growing by about 20-30% each year, these relations are not regulated in the national legislation. To adapt the legislation of Uzbekistan and the public administration system to a new phenomenon such as “virtual migration”, legal mechanisms of the **concept of state foreign migration policy of the Republic of Uzbekistan for 2021-2026** have been developed.

8. In the dissertation it is concluded that the application of artificial intelligence and digital technologies in international migration processes has a **significant impact on three important areas** in this sphere: **first**, interstate relations, which are participants in labor migration, and relations between employees and employers; **second**, the national legal practice of states; **third**, the effectiveness of international and national organizations that manage international migration.

9. It is proved that the introduction of conflict rules in Uzbekistan based on the principle of “*In favorem*” as a way to solve the problem of conflict regulation of private international labor relations (individual and collective) is the most appropriate and expedient to meet the legal nature of labor relations.

10. In the dissertation, the effectiveness of the use of artificial intelligence technologies introduced in developed countries to predict the “migration crisis” is examined. It is suggested to use “migration algorithms” based on artificial intelligence to predict the future migration flow and its content in Uzbekistan.

11. It is analyzed that the universally accepted international conventions do not have the same approach to the unification of the concept of “migrant worker”. It is proved that the definition of “migrant workers” in the UN Conventions is broader than in the ILO conventions. It is possible to effectively regulate international private labor relations at the universal and regional levels by ensuring mutual solidarity in these documents.

12. It is noted that an increasing trend in the importance of international labor law is the growing role of international trade unions, employers’ associations, and the conclusion of international agreements between them. It has been scientifically concluded that the *influence of self-governing international non-governmental organizations and international trade unions is more effective in protecting the rights of international migrant workers than the legal measures of states.*

II. Suggestions and recommendations aimed at further improving the normative legal acts:

13. It is appropriate to amend Articles 1158, 1189-1190 of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan as provided in the appendix in order to apply international private legal rules to legal relations, to increase the effectiveness of applying them in practice, and to improve the legal mechanisms for the application of international private rules in civil legal relations.

14. The existence of a legal gap in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan in the field of international private labor relations is scientifically and practically justified. It was noted that the Labor Code of the Republic of Uzbekistan does not provide for conflict of law provisions on the regulation of labor relations, which are essentially intertwined with foreign elements, it defines only the rules of territoriality and national identity. Therefore, it is appropriate to introduce the following amendments and additions to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan:

14.1. It is proved that international private-legal labor relations are, in essence, contractual relationship based on the agreement of the parties, in which it is important to establish equality of the parties. It is proposed to add the words “**arising based on equality**” after the words “*subject to internal labor regulations*” in Part 1 of Article 72 of the Labor Code of the Republic of Uzbekistan;

14.2. To introduce into the Labor Code the legal mechanisms for the application of conflict binders («*lex voluntatis*», «*lex loci laboris*», «*lex banderae*», «*proper law*», «*lex loci contractus*», «*lex delegation*») applicable to international

private labor relations to adopt a chapter entitled “*Application of international private legal norms concerning labor relations*” in accordance with the Annex;

14.3. Adoption of an article into the Labor Code entitled “*Selection of the law applicable to an international private employment contract by the agreement of the parties*” in accordance with the Annex to apply the principle of autonomy to the employment contract (*«lex voluntatis»*);

14.4. The introduction of an article to the Labor Code of the Republic of Uzbekistan entitled “*Determination of the applicable law in private international labor relations in the absence of agreement of the parties*” in accordance with the annex, aimed at strengthening the principle of the law of the place of employment (*«lex loci laboris»*), is justified.

15. The idea that transnational labor relations that take place in a virtual form should be regulated by private international law is justified. The study highlighted gaps in national legislation governing virtual labor relations.

Based on international experience, **three main models** of virtual organization of labor activity were analyzed and it was concluded that it should be introduced into national legislation. The researcher proposes to adopt a new paragraph in the Labor Code of the Republic of Uzbekistan, entitled “*Peculiarities of the regulation of virtual international private labor relations*” in accordance with the Annex.

This paragraph covers the concept of virtual labor relations, its subjects, ensuring labor protection and work regime in virtual labor relations, employment contract and its requirements, termination of employment contract, protection of employees’ rights, specificity of regulation of private international labor relations.

16. It is proposed to state the thirteenth part of Article 54 of the Law “On investments and investment activities” in the following edition and add the fourteenth part with the following content: “*Labor relations of employees of enterprises with foreign investment are regulated by the legislation of the Republic of Uzbekistan, unless otherwise provided by international agreements of the Republic of Uzbekistan and the employment agreement concluded between the parties.*”

Social insurance and social security of foreign employees of an enterprise with foreign investment are carried out in accordance with international agreements of the Republic of Uzbekistan or the manner prescribed by an employment agreement between the parties”.

17. To further liberalize the issues of remuneration of foreign workers, granting them vacations, providing them with pensions, it is proposed to state the second part of Article 48 of the Law “On Investments and Investment Activities” in the following wording:

“The issues of remuneration of foreign workers, granting them vacations, providing them with pensions should be addressed in the employment contracts concluded with each of these employees.

The choice of state law applied by the parties to the employment relationship of a foreign employee shall be made only in writing. In this case, the chosen state law must be inextricably linked with the employment contract and not less than the conditions provided to employees by the labor legislation of the Republic of Uzbekistan.

Salaries and other legally received income of these employees may be transferred by them to other states without any restrictions after payment of taxes and fees established by law.

18. In the dissertation, it is stated that the implementation of the Law “On private employment agencies” has caused material and moral damage to thousands of citizens going abroad for work, mainly due to the fact that the legislation in this area is not developed based on positive and negative international experience, lack of application of ICT in the activities of PEA.

To review the contractual relationship between the PEA and the migrant worker, prevention of fraud, clear determination of the amount of service fee, digitization of the industry, setting professional requirements for PEA staff based on international experience, it is proposed to introduce amendments and additions to *Articles 15, 17 and 23 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On Private Employment Agencies”* in accordance with the Annex.

19. The need to develop and implement a special information portal **PSC – the Points of Single Contact**, which covers branches and representative offices of foreign legal entities, enterprises with foreign investment, to obtain visas, residence permits for their employees, registration, registration procedure, features of tax mechanisms and labor relations, all procedures for the use of privileges and preferences is justified.

20. If we look at the more than 65 occupations and skills set by WorldSkills international standards, 70% of them today are occupations related to computer technology. The fact that in the mono-centers “Welcome to Work” in the system of the Ministry of Employment and Labor Relations, established from 2020, students are “focused on training a working-class based on manual labor” is analyzed in the dissertation. It is proved that it is necessary to critically review the practice of training migrant workers in highly qualified international occupations based on WorldSkills international standards for **Industry 5.0-6.0**.

the need for identifying the most demanding areas in the system “**school – vocational education – higher education**” based on WorldSkills standards, developing a legal framework for a targeted strategy on professional development and training of talented young people in these areas is proposed;

21. One of the biggest problems facing our citizens who have left Uzbekistan as labor migrants today is the provision of effective, reliable, efficient and systematic legal information. **The need to create a single national online information platform for migrant workers and a mobile application for Android and iOS systems through the application of modern information technology (ICT), artificial intelligence and “smart management” in international private employment relations is proved;**

22. As a result of the study, the information, legal and technical capabilities of the electronic portal “*labormigration.uz*”, which has been operating since 2021, were studied. Proposals have been developed in 11 areas to introduce an artificial intelligence-based electronic migration system that will enable every citizen to ensure their rights, provide legal assistance and solve their problems **from the time they plan to leave Uzbekistan to work until they return home**. Including:

– independent and automatic identification and verification of a citizen (identification and verification of a citizen, a foreign citizen, a stateless person, a refugee);

– effective and fast online information and legal support for migrant workers, the ability to request help offline or send an audio message in the absence of an Internet connection;

– creation of an opportunity to check the reliability of information from various sources by integrating it into the information systems of the CIS countries, which receive the largest number of migrant workers;

– remote monitoring of the implementation of the rights and freedoms of citizens through the creation of a management component based on e-government technologies, the introduction of an electronic control system that allows assessing the current situation in the field of migrants' rights, etc.

23. It is appropriate to state the definition provided in Article 2 of the International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families, adopted by the General Assembly Resolution 45/158 of 18 December 1990, as follows: *“A migrant worker is a citizen or stateless person who has temporarily migrated or is working virtually in accordance with the domestic legislation of this state or international agreements for employment in the territory of another state from which he or she is a citizen or from another state of permanent residence”*.

24. It is proposed that the Organization of International Migration develop Recommendation “On the Obligations of States to Protect the Rights of Virtual Migrant Workers” and it is suggested that provisions on virtual labor migrants, creating fair working conditions for them, taxation of them, imposing obligations on states to ensure social protection be introduced to the 1990 International Convention “On the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families”.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МУСАЕВ БЕКЗОД ТУРСУНБОНОВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ
ПРАВЕ**

12.00.03 – Гражданское право. Предпринимательское право.
Семейное право. Международное частное право

АВТОРЕФЕРАТ

докторской (DSc) диссертации по юридическим наукам

Ташкент – 2021

Тема докторской диссертации (DSc) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером В2021.3.DSc/Yu176.

Докторская диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском, русском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.tsul.uz) и Портале Информационной образовательной сети «Ziyouzet» (www.ziyouzet.uz).

Научный консультант:	Рузиев Рустам Жабборович доктор юридических наук, профессор
Официальные оппоненты:	Рахмонкулова Иллуфар Хаджи-Ахбарова, доктор юридических наук, доцент Абдурахмонова Хосният Бахтиёржон кизи, доктор юридических наук, доцент Ахмедов Азизхон Дилшодович, доктор юридических наук
Ведущая организация:	Высшая школа судей при Высшем судебном совете Республики Узбекистан

Защита диссертации состоится 30 октября 2021 года в 10.00 часов на заседании Научного совета DSc.07/30.12.2019.Yu.22.01 при Ташкентском государственном юридическом университете. (Адрес: 100047, г. Ташкент, улица Сайитгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36, факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

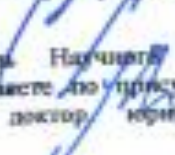
С докторской диссертацией (DSc) можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрировано за №988). (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. А.Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

Автореферат диссертации разослан 15 октября 2021 года
(протокол реестра №12 от 15 октября 2021 года).

И.Р.Рустамбеков
Председатель Научного совета по
присуждению ученых степеней, доктор
юридических наук, профессор

Д.Ю.Хабибуллаев
Научный секретарь Научного совета по
присуждению ученых степеней, кандидат
юридических наук, профессор

С.С.Гулиев
Председатель Научного семинара при
Научном совете по присуждению ученых
степеней, доктор юридических наук,
профессор

ВВЕДЕНИЕ (Аннотация докторской диссертации)

Цель исследования состоит в разработке предложений и рекомендаций, направленных на совершенствование в Узбекистане правовых основ регулирования международных частных трудовых отношений и повышение эффективности их применения на практике.

Объектом исследования является система отношений, связанных с правовым регулированием в Узбекистане международных частных трудовых отношений.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обосновано, что по запросу лицензирующего органа юридическое лицо, имеющее право по трудоустройству граждан за пределами Республики Узбекистан, должно в течении одной недели предоставить копию трудового договора, отражающего регулярную выплату работнику заработной платы, обеспечение соблюдения норм охраны труда и других условий, предусмотренных трудовым законодательством страны пребывания;

обосновано закрепление в законодательстве необходимости выезда к иностранному работодателю и детального рассмотрения условий трудового договора, условий труда и проживания трудового мигранта со стороны организации, направляющей на работу, и атташе по трудовым вопросам консульских учреждений Республики Узбекистан на постоянной основе;

обоснована необходимость разработки онлайн-площадки для получения разрешений на привлечение иностранной рабочей силы и подтверждений права трудовой деятельности иностранных граждан на территории Республики Узбекистан;

обоснована необходимость предоставления высококвалифицированным и квалифицированным специалистам права работать по совместительству на территории Республики Узбекистан без получения подтверждения;

обоснована необходимость обучения выпускников моноцентров законодательству и условиям труда в зарубежных государствах в процессе оценки их профессиональной квалификации на основе стандартов «WorldSkills»;

обоснована необходимость указания в качестве обязательных условий договора об оказании услуг частными агентствами занятости сроков оказания услуг, размера и условий оплаты за оказание услуг, ответственности сторон и порядка возврата денежных средств при неисполнении или ненадлежащем исполнении договорных обязательств.

Внедрение результатов исследования. Научные результаты, полученные в ходе исследования, были использованы в следующем:

предложение о том, что по запросу лицензирующего органа юридическое лицо, осуществляющее деятельность по трудоустройству лиц, ищущих работу за пределами Республики Узбекистан, должно в течении одной недели предоставить копию заключенных трудовых договоров, предусматривающих регулярную выплату заработной платы, обеспечение соблюдения норм охраны труда и других условий, предусмотренных

трудовым законодательством страны пребывания, использовано при разработке пункта 41 Положения о порядке лицензирования деятельности по трудоустройству лиц, ищущих работу за пределами Республики Узбекистан (справка Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 23 января 2020 года №12-18-1). Реализация данного предложения послужила определению трудового договора и его условий в процессе трудовой миграции;

предложение о том, что организация, направляющая на работу, и атташе по трудовым вопросам консульских учреждений Республики Узбекистан на постоянной основе выезжают к иностранному работодателю и детально рассматривают условия трудового договора, условия труда и проживания трудового мигранта использовано при разработке пункта 19 Положения о порядке организованного набора граждан Республики Узбекистан для осуществления временной трудовой деятельности за рубежом (справка Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 23 января 2020 года №12-18-1). Реализация данного предложения послужила защите прав трудовых мигрантов через консульские учреждения;

предложение о необходимости разработки онлайн-площадки для получения разрешений на привлечение иностранной рабочей силы и подтверждений права трудовой деятельности иностранных граждан на территории Республики Узбекистан было учтено при разработке пункта 11 Положения о порядке привлечения и использования иностранной рабочей силы в Республике Узбекистан (справка Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 19 августа 2021 года №12/21-34). Реализация данного предложения послужила цифровизации процессов трудовой миграции;

предложение о том, что высококвалифицированным и квалифицированным специалистам необходимо предоставить право работать по совместительству на территории Республики Узбекистан без получения подтверждения было учтено при разработке пункта 44 Положения о порядке привлечения и использования иностранной рабочей силы в Республике Узбекистан (справка Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 19 августа 2021 года №12/21-34). Реализация этого предложения послужила обеспечению прав высококвалифицированных и квалифицированных иностранных граждан;

предложения об обучении в моноцентрах законодательству и условиям труда зарубежных государств, оформлении документов, необходимых для работы за рубежом, оказании содействия в получении кредита, оформлении страховых полисов и других необходимых документов, оценке профессиональной квалификации выпускников моноцентров на основе стандартов «WorldSkills», а также о выдаче выпускникам, успешно прошедшим оценку паспортов Skills, признаваемых в нашей стране и зарубежных государствах, использованы при разработке пунктов 30, 33 Положения о моноцентрах «Ишга мархамат» Министерства занятости и

трудовых отношений (справка Управления юридического обеспечения Кабинета Министров Республики Узбекистан от 19 августа 2021 года №12/21-34). Реализация данного предложения послужила приведению в соответствие системы профессионального обучения трудовых мигрантов международным стандартам;

предложение о необходимости указания в качестве обязательных условий договора об оказании услуг частными агентствами занятости сроков оказания услуг, размера и условий оплаты за оказание услуг, ответственности сторон и порядка возврата денежных средств при неисполнении или ненадлежащем исполнении договорных обязательств было использовано при разработке статьи 15 Закона Республики Узбекистан «О частных агентствах занятости» (Справка Комитета по трудовым и социальным вопросам Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан от 30 октября 2018 года №04/3-12-52). Реализация данного предложения послужила совершенствованию договорных отношений в сфере занятости.

Объем и структура диссертации. Диссертация состоит из введения, пяти глав, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем диссертации составляет 260 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Мусаев Б. Т. Меҳнат муносабатларини халқаро хусусий ҳуқуқий тартибга солиш муаммолари. Монография. – Тошкент: ТДЮУ, 2017. – 300 б.;

2. Мусаев Б. Т. Хусусий бандлик агентликлари: хорижий тажриба, халқаро стандартлар ва миллий амалиёт [Матн]: Монография / Б. Т. Мусаев. – Тошкент: ТДЮУ, 2020. – 174 б.;

3. Мусаев Б. Т. Германияда хусусий бандлик агентликлари фаолиятини ҳуқуқи тартибга солиш тажрибаси // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили/ Uzbek law review/ Обзор законодательства Узбекистана, №4 2019. – Б.98-101 (12.00.00; №9);

4. Мусаев Б. Т. Хусусий бандлик агентликлари мақомини белгилаб берувчи халқаро-ҳуқуқий ҳужжатлар: тарихий ривожланиш ва замонавий стандартлар. // Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқарув академияси. «Жамият ва бошқарув» журналы, 2019. – №4 (86), – Б. 45-57. (12.00.00; №6);

5. Musaev B.T. Problems occurring in organization of private employment agencies' activities in ensuring employment of the population and their solutions . // Ҳуқуқий тадқиқотлар/Правовые исследования/Journal of Law Research. 2020, 4 vol., issue 5, pp. 27-33. (12.00.00; №19);

6. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда меҳнаткаш мигрантларни бандлигини таъминлашнинг нодавлат тизимини такомиллаштириш зарурати. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси Ахборотномаси №2 (42) 2020 журналы, – Б. 47-50. (12.00.00; №11);

7. Мусаев Б. Т. COVID-19 пандемияси трансмиллий меҳнат муносабатларини унификация қилиш институтига қандай таъсир кўрсатади: доктринал қарашлар ва ҳуқуқий ёндашувнинг истиқболлари // Юридик фанлар Ахборотномаси, – №3. 2020. – Б.19-27 (12.00.00; №20);

8. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини халқаро хусусий-ҳуқуқий тартибга солиш: ҳуқуқни унификациялаш ва коллизия қонунчилигининг ҳолати // Юридик фанлар Ахборотномаси. Махсус сон 4-қисм. 2020. – Б.52-58 (12.00.00; №20);

9. Мусаев Б. Т. Хусусий бандлик агентликлари меҳнат-миграциясига қандай таъсир кўрсатади (доктринал қарашлар ва халқаро амалиёт)? // Юриспруденция. – №1. 2021. – Б.27-39 (12.00.00; №15);

10. Мусаев Б. Т. Меҳнат миграцияси ва бандлик соҳасида хусусий бандлик агентликлари фаолиятининг ҳуқуқий тартибга солиш бўйича Европа Иттифоқи тажрибаси // Юрист Ахборотномаси, 2021. – №1. 2-жилд. – Б.119-132 (12.00.00);

11. Musaev B.T. The System Of Employing Migrant Workers In Uzbekistan Through Private Employment Agencies: An Analysis Of Existing Problems. The American Journal of Political Science Law and Criminology, 2021.3(08), 40–49. <https://doi.org/10.37547/tajpslc/Volume03Issue08-08> (Impact Factor. 2021: 5.952);

12. Musaev B.T. The experience of legal regulation of the activities of private employment agencies in Uzbekistan. Bridge to science: research works. International conference Proceedings. B&M Publishing, No-vember 15, 2019, San Francisco, California, USA. 206 pp.. (Impact factor № 6.118 - Index Copernicus - 56.43.). – P. 7-11;

13. Мусаев Б. Т. Интеллектуал миграцияни ҳуқуқий тартибга солишнинг замонавий концепциялари ва миллий амалиёт // «Ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида илмий ва таълим салоҳиятини ошириш: замонавий тенденциялар ва истиқболлари» мавзусидаги халқаро конференция материаллари тўплами /Масъул муҳаррир Е.В.Коленко. –Тошкент, IMPRESS MEDIA. 2019. – 406 б. – Б. 391-400;

14. Мусаев Б. Т. Фуқароларнинг меҳнат қилиш ҳуқуқларини таъминлаш: халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва миллий қонун ҳужжатларининг ўзаро нисбати // «Ўзбекистон Республикасида меҳнат соҳасидаги уч томонлама ижтимоий шерикликнинг ҳолати ва ривожланиш истиқболлари» мавзусидаги Республика илмий конференция материаллари тўплами. Тошкент. ТДЮУ. 2019 йил. - Б. 53-62;

15. Мусаев Б. Т. Ўзбекистон Республикаси Конституциясини шахснинг меҳнат ҳуқуқларини таъминлаш борасидаги халқаро стандартларга мувофиқлиги хусусида. // Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси – миллий тикланишдан миллий тараққиёт сари ривожланишнинг мустаҳкам ҳуқуқий асоси. Республика илмий конференцияси материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2019. – 302 б. – Б. 287-291;

II бўлим (II часть; II part)

16. Мусаев Б. Т. Трансмиллий корпорациялар ва Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия тартибга солиш масалалари. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №3-4. 2014. – Б 12-15. (12.00.00; №9);

17. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда чет эл фуқаролари меҳнатини коллизия тартибга солиш тушунчаси, ҳуқуқий табиати ва таснифи. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари Ахборотномаси, 2015 йил № 3 (23). – Б. 48-51. (12.00.00; №11);

18. Мусаев Б. Т. Меҳнат муносабатларини тартибга солувчи халқаро шартномалар ва уларнинг ҳуқуқий мақомига оид қарашлар. // Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқарув академияси. «Жамият ва бошқарув» журнали, 2015. – №4, – Б. 56-61. (12.00.00; №6);

19. Мусаев Б. Т. Тарафларнинг тенглиги халқаро хусусий ҳуқуқий меҳнат муносабатларининг асоси сифатида. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №4. 2015. – Б 65-70. (12.00.00; №9);

20. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда меҳнат муносабатларини коллизия тартибга солишнинг ҳуқуқий асослари. // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари 2015 йил – №4 (72), – Б. 100-104. (12.00.00; №7);
21. Мусаев Б. Т. Коллизия тамойиллар: уларни меҳнат муносабатларини тартибга солишдаги ўрни. // Ўзбекистон Республикаси Олий суди Ахборотномаси 2016 йил – №1, – Б. 20-22. (12.00.00; №10);
22. Мусаев Б. Т. Меҳнат ҳуқуқи ва уни ҳимоя қилиш борасида Ўзбекистон ва Корея Республикаси ҳамкорлиги. // «Huquq va burch» 2016 йил №3 (123), – Б. 42-44. (12.00.00; №2);
23. Мусаев Б. Т. Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солиш. // «Фалсафа ва ҳуқуқ» 2016 йил №1 – Б. 134-138. (12.00.00; №13);
24. Мусаев Б. Т. Меҳнат шартномасига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ: Европа иттифоқи қонунчилиги ва миллий халқаро хусусий ҳуқуқ нормаларининг ўзаро қиёсий-ҳуқуқий таҳлили. // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №2. 2016. – Б 60-63. (12.00.00; №9);
25. Мусаев Б. Т. Ўзбекистонда хорижий савдо ваколатхоналари ходимларининг меҳнатини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш. // Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратурасининг Олий ўқув курслари Ахборотномаси, 2016 йил № 4 (23). – Б. 60-63. (12.00.00; №11);
26. Мусаев Б. Т. Халқаро ташкилотларда меҳнат муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хослиги (БМТ мисолида). // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили, – №4. 2016. – Б 85-89. (12.00.00; №9);
27. Musaev B.T. Legal regulation of employees' labor in international organizations. // Демократлаштириш ва инсон ҳуқуқлари, – №1 (73) 2017. – Б. 89-92. (12.00.00; №5);
28. Мусаев Б. Т. Халқаро хусусий ҳуқуқда меҳнат муносабатлари субъектларига нисбатан татбиқ қилинадиган ҳуқуқий режимларнинг аҳамияти ва ўзига хослиги // Юридик фанлар Ахборотномаси, - №1. 2017. – Б. 106-110 (12.00.00; №20);
29. Musaev B.T. Collision Principles in Labor Relations Complicated by a Foreign Element: Experience of Uzbekistan. International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8, Issue-2S11, September 2019. –P. 4094-4098 (Scopus journals. H-index-20);
30. Мусаев Б. Т. Меҳнат миграцияси соҳасидаги халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар нормаларининг Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларида ифодаланиши. «Жамият ва ҳуқуқ» ТДЮУ ёш олимлари илмий мақолалари тўплами. №2/2014. – Б 36-40;
31. Мусаев Б. Т. Глобаллашув шароитида меҳнаткаш-мигрантларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини шакллантириш масалалари // «Высокая правовая культура – основа построения развитого демократического, правового государства: национальный опыт и международная практика». материалы международного конференции. Т.: 18 ноября 2015 г. 200, г. Ташкент. – Б. 72-82;

32. Мусаев Б. Т. Опыт социально-правового регулирования трудовой миграции в Узбекистане. // The bulletin of International scientific-practical conference «The state and society at the present stage of development» dedicated to the 20th anniversary of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, 30th of October, 2015. Volume 1. – Б. 200-205;

33. Мусаев Б. Т. Халқаро меҳнат миграцияси тушунчаси ва ривожланиш тенденциясининг қиёсий-ҳуқуқий таҳлили. «Жамият ва ҳуқуқ» ТДЮУ ёш олимлари илмий мақолалари тўплами. №1/2015. – Б 32-36;

34. Мусаев Б. Т. Глобаллашув шароитида ноқонуний меҳнат миграциясига қарши кураш ва меҳнатқаш-мигрантларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалалари // Национальная система обеспечения надежной защиты прав и свобод человека в Узбекистане: достижения за годы независимости (материалы международной конференции) 20-21 октября 2016 года, г. Ташкент и г. Самарканд. – Б. 313-321;

35. Мусаев Б. Т. Чет эл фуқаролари иштирокидаги меҳнат низоларини кўриб чиқиш: хорижий тажриба таҳлили ва миллий қонунчиликни такомиллаштириш масалалари. // «Фуқаролик процессуал ҳуқуқининг айрим институтларини янада такомиллаштириш масалалари» мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент. ТДЮУ. 2016. – 252 бет. – Б. 112-123;

36. Мусаев Б. Т. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – вояга етмаганлар меҳнатини ҳуқуқий таъминлаш асоси // «Ўзбекистон Республикасининг Конституциявий ривожланиши: миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари» мавзусида халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами – Т.: Давлат бошқаруви академияси, 2018. – 242 б. – Б. 217-222;

37. Мусаев Б. Т. Интеллектуал миграция: унинг фойдали ва салбий томонлари нимада намоён бўлади. // Интеллектуал мулк ҳуқуқининг долзарб муаммолари / хорижий экспертлар иштирокида (видеоконференция шаклида) Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Т.: ТДЮУ, 2020. – 336 бет. – Б. 35-45.

Автореферат ТДЮУ «Юридик фанлар Ахборотномаси» журнали тахририятида тахрирдан ўтказилиб, ўзбек, инглиз ва рус тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 10.10.2021
Бичими: 60x84 1/8 «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулда босилди.
Шартли босма табағи 3. Адади: 100. Буюртма: № 38

100060, Тошкент, Я. Ғуломов кўчаси, 74.
Тел.: +998 90 9722279, www.tiraj.uz

«TOP IMAGE MEDIA»
босмаҳонасида чоп этилди.